

**National Library
of Sweden**

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2012

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1922:57
ECKLESIASTIKDEPARTEMENTET

UTREDNING OCH FÖRSLAG

RÖRANDE

FÖRSKAFFANDE AV LIK

FÖR

DEN FÖR LÄKAREUTBILDNINGEN NÖDVÄNDIGA

ANATOMISKA UNDERVISNINGEN

AV

IVAR BROMAN

DISTRIBUERAS AV
NORDISKA BOKHANDELN

Pris 1 kr.

Kronologisk förteckning.

Januari—Mars.

Återfinnes å omslagen till utredningarna 1—17.

April—December.

1. Några iakttagelser från 1921 års riksdagsmannaval. Av E. v. Heidenstam. Norstedt. 20 s. **Ju.**
2. Byggnadsarbetsarsakkunnigas betänkande. 2. Arbetsstatistisk undersökning rörande husbyggnadsverksamheten i Sveriges städer och stadsliknande samhällen. Av B. Nyström. Norstedt. 208 s. **S.**
3. Järnvägsstyrelsens skrivelser till Kungl. Maj:t den 23 april 1922 med förslag till taxebildning samt den 5 maj 1922 med yttrande över tull- och traktatkommitténs utlåtande m. m. Sv. Tr.-aktieb. 22 s. **K.**
4. Klimatets inverkan på byggnader vid västkusten. Kungl. Byggnadsstyrelsens meddelande nr 1. Marcus. 13 s. **K.**
5. Betänkande med förslag till förändrad kyrklig indelning och organisation inom de till Kristianstads och Malmöhus län hörande delarna av Lunds stift. Heggström. 392 s. **E.**
6. Tillägg till betänkande och förslag beträffande förrädsverksamheten vid marinen. Tullberg. vj, 92 s. **Fö.**
7. Betänkande rörande fiskerinäringens främjande. Heggström. 95 s. **Jo.**
8. Utredning angående statsunderstöd för idrottens främjande. Tullberg. v, 124 s. 1 kart. **E.**
9. Patentlagstiftningskommitténs betänkande. 7. Förslag till lag om rätt till tidnings eller tidskrifts titel m. m. Marcus. 54 s. **H.**
10. Om lappskattelandsinstitutet och dess historiska utveckling. Av Åke Holmbäck. Almqvist & Wiksell. 95 s. **S.**
- 11—12. Betänkande med förslag till lag angående kulturminnesvård samt organisation av kulturminnesvården. 1. Historik, memorial ang. minnesvårdens nuvarande ståndpunkt, utländsk lagstiftning samt bilagor. viij, 489 s. 3 kart. 2. Förslag och motiv. xxij, 197 s. Centraltr. **E.**
13. Högskolornas lönerogleringskommittés betänkanden. 2. Fackhögskolor och övriga vetenskapliga anstalter. Heggström. 193 s. **E.**
14. Statsmakterna och bränsleenskaffningen under krigsåren. Av bränslekommisionens afgivna berättelse över dess verksamhet åren 1917—1921. Marcus. 353 s. **H.**
15. Statistiksakkunnigas betänkande. Utredning och förslag till åtgärder för minskning av kostnaderna för den officiella statistiken samt åstadkommande av en permanent kontroll över det statistiska arbetet m. m. Beckman. x, 367 s. **Fi.**
16. Förslag till vissa ändringar i bestämmelserna rörande jakt och fågelskydd. 2. Ändringar i jaktlagen, fridlysningsbestämmelser m. m. Marcus. 317 s. **Jo.**
17. Betänkande och förslag rörande det akademiska befordringsväsendet. Lund, Berling. 268 s. **E.**
18. Det svenska lantbrukets produktionskostnader. 1. Bokföringsåret 1919—1920. Av L. Nanneson. Meddelande från Kungl. Lantbruksstyrelsen nr 240 (Nr 6 1922). Norstedt. vj, 125 s. **Jo.**
19. Betänkande med förslag angående arrendators rätt till ersättning för elektrisk anläggning. Tullberg. iv, 29 s. **Ju.**
20. Mellanhandssakkunnigas betänkande ang. olägenheterna vid mellanhandssystemet inom livsmedelshandeln. Eklund. 295 s. **Jo.**
21. Om röstsammanräkning vid kommunala val enligt lagarna den 9 juni 1922. Av E. v. Heidenstam. Beckman. (4), 51 s. **S.**
22. Kolonisationskommitténs betänkande 1922. Förslag till kolonisation å kronoparker i Norrland och Dalarna jämte förslag dels till utsträckt tillämpande av intensivt skogsbruk å de norrländska kronoparkerna dels till kraftigare befrämjande av egnahemsbildning å enskild jord i Norrland. Centraltr. (2), xvij, 453, 133, 112 s. 1 kart. **Jo.**
23. Betänkande och förslag angående utbildningskurser inom tullverket. Tullberg. viij, 143 s. **Fi.**
24. Utredning rörande den s. k. Nyköpings kanal. Meddelande från Kungl. Kanalkommissionen. Nr 6. Heggström. 69 s. 3 pl. **K.**
25. Förslag till författningar angående handel med och import av utsädesfrön avvensom till omorganisation av frökontrollverksamheten m. m. Beckman. iv, 131 s. **Jo.**
26. Utkast till lag om visst trygghande av byggnadsborgenäres fordringar m. m. Tullberg. 51 s. **Ju.**
27. Redogörelse för de ecklesiastika boställena. 5. Värmlands län. Av H. Skoglund. Beckman. xlvij, 692 s. **E.**
28. Betänkande och förslag rörande brandskyddsföreskrifter och ordnandet av brandväsendet inom riket. 7. Betänkande med förslag till Kungl. Maj:t nädiga stadga angående skydd för människor vid brandfara inom industriella arbetslokaler. Beckman. 15 s. **K.**
29. Flottans skolsakkunnigas betänkande 3 angående skolreglemente för flottan. 1. Skolor och kurser för sjömansskärens manskap. Tullberg. vj, 117 s. 1 bil. **Fö.**
30. Åtgärder mot godsanhopning i tullpackhus m. m. Generaltullstyrelsens underdåniga utlåtanden över 1914 års tullkommissions betänkanden. 3. Marcus. 101 s. **Fi.**
31. Supplement nr 1 till Sveriges familjenamn. Stat. repr.-anst. 12 s. **E.**
32. Bilaga till kolonisationskommitténs betänkande. Redogörelser för inventering av odlingsjord. Av E. Haglund. Centraltr. (2), 273 s. 11 kart. **Jo.**
33. Förslag till reviderad lag om arbetstidens begränsning jämte utredningar rörande arbetstidslagstiftningens verkningar och arbetstidsförhållandena inom vissa yrken. Norstedt. (2), 186, 109* s. **S.**
34. Betänkande och förslag avgivna av den av Kungl. Maj:t den 31 augusti 1920 tillsatta kommitté för verkställande av utredningar huruvida krigsdomstolarna i fredstid kunna avskaffas. Marcus. vj, 224 s. **Ju.**
35. 1921 års fastighetskreditsakkunniga. Betänkande 1. Utredning och förslag angående höjning av maximigränsen för den primära jordbruksfastighetskrediten. Marcus. 26 s. **Jo.**
36. Tull- och traktatkommitténs utredningar och betänkanden. 11. Pappersindustriens produktionsförhållanden. Av E. Bosens. Tullberg. iv, 101 s. **Fi.**
37. Underdånigt utlåtande med förslag till förordning angående tillverkning och beskattning av malt-drycker m. m. Marcus. 143 s. **Fi.**
38. Tull- och traktatkommitténs utredningar och betänkanden. 13. Den svenska kautschukindustriens utveckling 1890—1913 med särskild hänsyn till dess ställning åren närmast före världskriget. Av B. Ohlin. Marcus. iv, 38 s. **Fi.**
39. Betänkande med förslag till förordning om motorfordon jämte därmed sammanhängande författningar samt till stadga om trafiken å vägar och gator. V. Pettersson. viij, 254 s. 4 bil. **K.**
40. Tull- och traktatkommitténs utredningar och betänkanden. 12. Margarinindustriens utveckling med särskild hänsyn till förhållandena före världskriget. Av J. Lublin. Tullberg. iv, 184 s. **Fi.**
41. Tull- och traktatkommitténs utredningar och betänkanden. 14. Huvuddragen av det svenska jordbrukets utveckling 1871—1919. Av A. Sjöström. Marcus. iv, 120 s. **Fi.**
42. Tull- och traktatkommitténs utredningar och betänkanden. 15. Översikt av jordbrukets utveckling i vissa främmande länder 1871—1913. Av E. Höjer. Marcus. iv, 97 s. **Fi.**

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1922:57
ECKLESIASTIKDEPARTEMENTET

UTREDNING OCH FÖRSLAG

RÖRANDE

FÖRSKAFFANDE AV LIK

FÖR

DEN FÖR LÄKAREUTBILDNINGEN NÖDVÄNDIGA
ANATOMISKA UNDERVISNINGEN

AV

IVAR BROMAN

STOCKHOLM

1922

LUND 1922
BERLINGSKA BOKTRYCKERIET

Innehållsförteckning.

	Sid.
Skrivelse till Statsrådet och Chefen för ecklesiastikdepartementet.....	5
Historik över ärendets behandling före undertecknads sakkunniguppdrag.....	9
Utredning angående »promulgationsliken».....	15
Utredning angående antalet patienter, som avlida å rikets hospital och asyler och som måste begravas på allmän bekostnad	21
Utredning angående antalet personer, som efter att hava avlidit å fattigvårds- inrättningar samt länslasarett och övriga sjukvårdsinrättningar inom de av rikets städer, som hava minst 25,000 invånare, blivit begravna på allmän bekostnad	23
Överblick över de nuvarande anatomilikförhållandena i övriga länder	24
Överblick över de allmänna principer, som gjorts gällande i olika länder vid förskaffande av lik för den anatomiska undervisningen.....	34
<i>Förslag</i> till ny Kungl. förordning angående liks tillhandahållande åt de anatomi- ska institutionerna samt <i>motivering</i> för detta förslag.....	37
<i>Förslag</i> till Kungl. Maj:ts förordning angående liks tillhandahållande åt de anatomi- ska institutionerna	39
<i>Motivering</i> för det av mig uppgjorda förslaget, särskilt beträffande de punkter, vari detsamma avviker från Kungl. Medicinalstyrelsens förslag av d. 6/2 1911	45
Bilaga A. (Medicinalstyrelsens förslag av d. 6/2 1911)	57
Bilaga B. (Förslag till likblankett).....	61
Förteckning över de bilagor, som av sparsamhetsskäl här icke avtryckts	63

TILL

STATSRÅDET OCH CHEFEN FÖR ECKLESIASTIKDEPARTEMENTET.

Enligt kungl. beslut den 17 juni 1921 bemyndigades chefen för ecklesiastikdepartementet »att tillkalla en sakkunnig för att verkställa utredning rörande förskaffande av lik för den anatomiska undervisningen ävensom avgiva de förslag, till vilka nämnda utredning kunde föranleda»; och i skrivelse av den 18 juni 1921 anförtrorde statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet detta uppdrag åt undertecknad.

Sedan handlingarna i ärendet d. 20/6 1921 kommit mig tillhanda, påbörjade jag omedelbart arbetet med dessas noggranna genomgående.

För att kunna utföra den mig anförtrorda utredningen syntes det mig nödvändigt, dels att dessa handlingar kompletterades med säkra uppgifter angående vissa, särskilt viktiga kategorier av lik; och dels att erfarenheterna i denna fråga från Tyskland, Danmark och Norge av mig närmre studerades.

Jag anhöll därför i skrivelse till Chefen för Ecklesiastikdepartementet,

I. dels att en officiell förfrågan måtte riktas:

1) till Överståthållareämbetet samt Länsstyrelserna i rikets samtliga län angående antalet s. k. »promulgationslik», som under vartdera av åren 1916—1920 inom länet blivit begravna på allmän bekostnad;

2) till rikets sinnessjukvårdsanstalter angående antalet därstädes avlidna patienter, som under vartdera av åren 1916—1920 blivit begravna på allmän bekostnad;

3) till sjukhusen och försörjningsinrättningarna i rikets städer med mera än 25,000 invånare angående därstädes avlidna, som under vartdera av åren 1916—1920 blivit begravna på allmän bekostnad;

II. dels att jag måtte sättas i tillfälle att studera anatomikförhållandena i Tyskland, Danmark och Norge under en sammanlagt 20—30 dagar lång resa i dessa länder; det senare särskilt för att med stöd av där vunnen erfarenhet studera lämpligheten av de föreslagna nya likkategorier samt utsträckningen och verkan av anförvanners vetorätt.

För företagande av denna studieresa tilldelade mig Kungl. Maj:t i nådigt brev av den 15 juli 1921 ett reseanslag av 1,000 kronor; och samtidigt förklarades jag berättigad, »att hos vederbörande myndigheter omedelbart äska meddelandet av de upplysningar, som för utförandet av uppdraget må finnas av behovet påkallade».

Tabellariska frågeformulär uppsattes nu och tillställdes de ovannämnda myndigheterna, sjukhusen och anstalterna. Dessutom påbörjade jag omedelbart studiet av de utomlands rådande anatomikförhållandena dels genom att däröver inleda korrespondens med utländska kolleger och dels genom att besöka olika anatomiska institutioner.

Genom personliga besök på ort och ställe undersöktes anatomikförhållandena i *Köpenhamn* (augusti 1921), *Greifswald*, *Berlin*, *Leipzig* och *Halle* (november 1921), *Prag*, *Würzburg*, *Frankfurt a. M.*,

Heidelberg och *Giessen* (februari 1922) samt *Kristiania* och *Hamburg* (juni 1922).

På mellantiderna inhämtades pr korrespondens upplysningar angående anatomilikhållandena i ett flertal av Europas övriga kulturländer och sammanställdes de å de utskickade frågeformulären inkommande uppgifterna angående de inom Sverige under femårsperioden 1916—1920 på allmän bekostnad begravna olika likkategorier.

I maj 1922 hade utredningen fortskridit så långt, att jag kunde uppställa ett preliminärt förslag till ny förordning angående liks tillhandahållande åt de anatomiska institutionerna.

Ifrågavarande förslag, som utgjordes av Kungl. Medicinalstyrelsens d. 6/2 1911 i samma ärende avgivna förslag med de tillägg resp. förändringar, vartill den av mig gjorda utredningen givit anledning, underkastades nu anatomernas i Stockholm och Uppsala prövning och vann deras gillande.

Sedan dess har förslaget undergått smärre förändringar, dels för att bringa detsamma i en juridiskt lämpligare form och dels för att — så långt möjligt — befria detsamma från stötestenar av social innebörd. — Vid denna bearbetning av förslaget har jag haft förmånen att upprepade gånger få samarbeta med statssekreteraren m. m. *M. Munck af Rosenschöld*, vars juridiska sakkunskap och socialt-etiska intressen varit av stor betydelse för förslagets definitiva formulering.

Bland de personer, med vilka jag för övrigt under arbetets lopp något mera ingående rådgjort (se sid. 37), skola här särskilt nämnas professor *Einar Sjövall* och professor *Hjalmar Forssner*, som båda givit mig värdefulla synpunkter ej blott på sina resp. specialområden, utan även på det socialt-etiska.

Då ärendet syntes mig vara av brådskande natur både från den anatomiska undervisningens och från allmänt-social synpunkt, har jag hela tiden efter uppdragets erhållande arbetat med detsamma och särskilt under ferierna forcerat arbetet. Tjänst-

ledighet för uppdragets fullgörande har därför endast i ringa omfattning förekommit.

Sedan uppdraget nu fullgjorts, får jag härmed vördsamt överlämna följande utredning och förslag rörande förskaffande av lik för den anatomiska undervisningen.

Lund i december 1922.

Ivar Broman.

Historik över ärendets behandling före undertecknads sakkunniguppdrag.

Behovet av en ny Kunglig förordning beträffande liks tillhandahållande åt de anatomiska institutionerna påpekades i underdånig skrivelse d. 31 okt. 1907 av Länsstyrelsen i Uppsala län, vilken framhävde, att de nu gällande bestämmelserna (av den 24 januari 1777 för Uppsala, av den 27 juli 1814 för Stockholm samt av den 27 november 1816 och den 3 mars 1837¹ för Lund) på mer än ett sätt måste anses vara föråldrade samt påyrkade, att de måtte antingen alldeles undanröjas eller ersättas med andra, mera tidsenliga.

Huvudanledningen till ovannämnda underdåniga skrivelse var, att enligt nu gällande bestämmelser liken efter alla *självspillingar* utan undantag skulle utlämnas till de anatomiska institutionerna, ett förhållande, som verkade »såsom ett straff för självmördarens familj» och som ofta gav upphov till de mest upprörande scener.

Enligt länsstyrelsens mening borde man »alldeles frångå den ståndpunkt, som intagits i gällande bestämmelser, att den avlidne genom sitt liv eller det sätt, varpå detta avslutats, gjort sig förtjänt av, att hans kropp disponerades på ifrågavarande enligt gängse uppfattning nesliga sätt». Man borde i stället uteslutande beakta de efterlevande anförvanternas och vännernas intresse i denna fråga. »Finnes ingen, som gör anspråk på ett lik, vilket av en eller annan anledning finnes till offentlig myndighets disposition, eller som motsätter sig dess användande såsom anatomiskt objekt, så kan det, oavsett den dödes vandel i livstiden, användas på sådant sätt, utan att någons intresse därmed såras. Ty den döde äger ju icke vidare något intresse i denna världen».

Länsstyrelsens yrkande, att nu gällande bestämmelser beträffande liks tillhandahållande åt de anatomiska institutionerna skulle alldeles undanröjas *avstyrktes* enhälligt såväl av de Medicinska Fakulteterna i Uppsala (d. ³⁰/1

¹ Det borde här hava tillagts »samt av den 24 mars 1865».

1908) och Lund (d. $20/5$ 1908), Karolinska Institutets Lärarekollegium (d. $11/3$ 1909) och Kanslern för rikets universitet (d. $1/4$ 1909) som av Medicinalstyrelsen (d. $15/4$ 1909). Beträffande dess alternativa yrkande, att de nu gällande bestämmelserna måtte ersättas med andra, mera tidsenliga, voro ovannämnda myndigheter även ense därom, att någon ändring i dessa bestämmelser icke borde vidtagas, förrän en tillfredsställande utredning åvägbragts angående den verkan ev. ändrade föreskrifter kunde beräknas få på den för läkareutbildningen så oerhört viktiga liktillgången på anatomisalar.

År 1910 blev frågan ånyo aktuell, därigenom att folkskolläraren A. J. Rosén i Hellestad hos Riksdagens Justitieombudsman anhöll, att denne måtte vidtaga de åtgärder som på honom kunde bero, för att ifrågavarande bestämmelser måtte varda upphävd. Enligt Roséns uppfattning verkade det »upprörande och hjärtslitande, att ej föräldrar ha rättighet att taga vara på sina barns döda kroppar, utan måste till följd av uråldriga lagar lämna dem utan skonsamhet i myndigheternas händer».

Justitieombudsmannen förklarade sig i underdånig skrivelse av d. $4/2$ 1910 ingalunda underskatta de skäl, som förmått de myndigheter, vilka dittills blivit hörda över länsstyrelsens i Uppsala ovannämnda framställning, att för närvarande ställa sig avvisande till densamma. Då emellertid saken dragits under hans beprövande, ansåg han sig icke böra underlåta att framhålla, »hurusom ifrågavarande bestämmelser i anmärkta hänseendet uppenbarligen stå i strid med nutida rättsuppfattning, sådan den också i lagstiftningen fått uttryck» (jmf. lagen av d. $18/12$ 1908, varigenom den förutvarande bestämmelsen om självspillingars jordfästning i stillhet upphävdes).

Med anledning av Justitieombudsmannens ovannämnda skrivelse yttrade sig nu ånyo Karolinska Institutets Lärarekollegium (d. $30/5$ 1910), Medicinska Fakulteterna i Uppsala (d. $28/9$ 1910) och Lund (d. $12/10$ 1910) samt Kanslern för rikets universitet (d. $30/12$ 1910) i frågan. Alla dessa myndigheter hänvisade till sina nyligen i saken avgivna yttranden och vidhöllo den ståndpunkt, de däri intagit. Därvid framhävdes särskilt av Lunds Med. Fak. ånyo, hurusom Lunds anatomiska institution nästan uteslutande vore hänvisad till lik efter självspillingar. Berövades institutionen dess lik, vore detta alltså liktydigt med, att all dissektion och sålunda den effektivaste anatomiska undervisningen måste upphöra och i och med detsamma studiet till medicine kandidatexamen i Lund bliva en omöjlighet.

Tack vare Medicinalstyrelsens underdåniga skrivelse av d. 6/2 1911 inträdde frågan i ett nytt läge.

Ifrågavarande skrivelse innehöll nämligen — förutom en *historik* över de hittillsvarande bestämmelserna och en överblick över de nu rådande förhållandena i våra grannländer Danmark, Norge och Finland — även en *utredning* angående mängden av de under åren 1908 och 1909 i vårt land på allmän bekostnad begravna s. k. *promulgationsliken*¹, vilka tillsammans med *liken från försörjningsinrättningarna i landets städer med mer än 25,000 invånare* ansågos skola kunna ersätta liken efter självspillingarna; och skrivelsen utmynnade i ett *positivt förslag till ny nådig kungörelse* angående liks tillhandahållande åt de anatomiska institutionerna. (Se Bil. A., sid. 57).

Detta medicinalstyrelsens förslag kritiserades ganska starkt av *Uppsala Medicinska Fakultet* (d. 27/9 1911), som framhöll, att den av Medicinalstyrelsen förebragta utredningen angående de föreslagna bestämmelsernas verkan var mycket ofullständig och att utredning angående vissa likkategorier alldeles saknades. Det senare gällde liken efter försörjnings- och arbetshjon från städer med mera än 25,000 invånare, det förra de s. k. *promulgationsliken*.

Beträffande »promulgationsliken» vore det — att döma av erfarenheten från Uppsala län — troligt, att mer än hälften voro obducerade och alltså mindre användbara till anatomisk dissektion, att många voro lik av nyfödda eller foster och likaledes föga användbara samt att många vid anträffandet befunno sig i så starkt upplösningstillstånd, att de voro fullständigt oanvändbara. Vidare framhävde Fakulteten, »att man beträffande samtliga i förslaget upptagna kategorier säkerligen har att räkna med att i en hel del fall, där begravningen nu sker på allmän bekostnad, den dödes anhöriga komma att själva ombesörja och bekosta begravningen, om de veta, att den dödes kropp i annat fall skall överlämnas till anatomisk institution».

Emellertid ansåg Fakulteten det sannolikt, att de av Medicinalstyrelsen föreslagna nya likkategorierna skulle komma att uppväga den förlust, som avskaffandet av anatomiska institutionens rätt till lik efter självmördare skulle medföra. Fakulteten ville därför — sedan en del mindre förändringar på vissa paragrafer gjorts — tillstyrka, att Medicinalstyrelsens förslag måtte läggas till grund för nya bestämmelser angående tillhandahållande av lik för den anatomiska undervisningen.

¹ = lik av personer, som utan veterligen förutgången sjukdom finnas ligga döda och å vilka enligt promulgationsförordningens till strafflagen 16 § 1 mom. undersökning skall företagas av vederbörande kronobetjänt.

Medicinska Fakulteten i Lund, som för den anatomiska undervisningen hittills, såsom nämnt, varit så gott som uteslutande hänvisad till liken efter självspillingar ansåg (i skrivelse av d. $13\frac{1}{2}$ 1912) inga garantier föreligga, att de av Medicinalstyrelsen föreslagna nya likkategorier skulle kunna ersätta förlusten av självspillingsliken. Den ansåg sig därför icke kunna tillstyrka Medicinalstyrelsens förslag, utan framhöll önskvärdheten av, att det av sakkunniga personer måtte verkställas en fullständig utredning rörande åtgärders vidtagande för erhållande av tillräckligt likmaterial för dissektionsövningarna i anatomi.

Karolinska Institutets Lärarekollegium förklarade sig i sin skrivelse av d. $9\frac{1}{2}$ 1912 likaledes icke kunna tillstyrka Medicinalstyrelsens förslag i dess nuvarande form, utan anhöll, »att ny utredning måtte företagas för att på den principiella basis, som Medicinalstyrelsens förslag innebär, åstadkomma ett fullt tillfredsställande förslag». Kollegiet fann nämligen den av Medicinalstyrelsen förebragta utredningen icke tillräcklig, »för att avgöra, huruvida, sedan bestämmelserna om självmördareliken upphävts, anatomiska institutionens i Lund behov kunna någorlunda tillfredsställande fyllas». Angående såväl liken från försörjningsinrättningarna som »promulgationsliken» kunde man nämligen på frågans nuvarande ståndpunkt icke ens approximativt göra någon beräkning av deras blivande antal.

Då dessutom likmaterialet vid anatomiska institutionen i Stockholm, om de av Medicinalstyrelsen föreslagna bestämmelserna oförändrade trädde i kraft, ganska säkert icke bleve tillfyllest, ansåg Lärarekollegiet att ytterligare nya utvägar för anatomiliks anskaffande måste sökas.

Härvid ansåg Lärarekollegiet, att man borde fortsätta på den av Medicinalstyrelsen inslagna vägen. Emot den princip för likanskaffningen ifråga, som länsstyrelsen i Uppsala formulerat och som Medicinalstyrelsen i sitt förslag accepterat, — nämligen, att lik, på vilka ingen gör anspråk och som därför måste begravas på det allmännas bekostnad, må överlämnas till de anatomiska institutionerna — kunde enligt Lärarekollegiets mening ingen berättigad anmärkning av betydelse göras. I överensstämmelse med denna princip föreslog därför Lärarekollegiet, att *liken efter personer, som avlidit å offentliga sjukhus och anstalter för sinnessjukas vård* utan att efterlämna anhöriga, som önska omhändertaga och begrava den döde, ävenledes måtte tillfalla de anatomiska institutionerna. Om detta bleve fallet, antog Lärarekollegiet, att liktillgången vid våra anatomiska institutioner skulle bliva tillfyllest.

Fångvårdsstyrelsen, som i underdånig skrivelse av den $24\frac{1}{6}$ 1911 yttrade sig om Medicinalstyrelsens förslag, hade intet att däremot erinra. Det-

samma var förhållandet med Överståthållarämbetet samt Länsstyrelserna i Västernorrlands och Jämtlands län, vilka alltså tillstyrkte förslaget i dess helhet. Länsstyrelserna i flertalet av de övriga av Medicinalstyrelsens förslag berörda länen tillstyrkte även i huvudsak förslaget, dock med kritik av enstaka punkter i detsamma. Kritiken ifråga var visserligen delvis endast av formell natur. Så t. ex. anmärkte K. B. i Värmlands län endast, att begreppet »anhörig» i § 2 a borde preciseras. Men mestadels var kritiken även av real innebörd. Den gällde upptagandet av vissa likkategorier, begränsningen av vetorätten, den i § 3:1 omnämnda 3-dagarsfristen, sättet för bekantgörandet av dödsfallet för de anhöriga, den i § 6 upptagna regionindelningen m. m.

För undvikande av onödig upprepning skall hänsyn till dessa detaljanmärkningar tagas först i motiveringen till det nya förslaget till Kungl. förordning. — Länsstyrelsen i Malmöhus län avstyrkte d. 10/1 1912 Medicinalstyrelsens förslag, emedan det »näppeligen» syntes »ägnat att i större mån än nu gällande bestämmelser tillfredsställa allmänna rättsuppfattningen». Länsstyrelsen var för övrigt av den meningen, att vissa av de föreslagna anatomilikkategorierua borde utgå ur förslaget, och ansåg det icke utrett, huruvida de återstående kategorierna skulle visa sig fylla behovet. —

I underdånig skrivelse av den 8/2 1912 avstyrkte även Universitetskanslern Medicinalstyrelsens förslag, ehuru han fann detsamma utgöra »ett gott uppslag till lösning av föreliggande ömtåliga och invecklade fråga».

Avstyrkandet föranleddes av »att utredningen beträffande det sätt, varpå de föreslagna bestämmelserna skulle komma att verka, och rörande särskilt det sannolika antalet lik, som genom de ifrågasatta åtgärderna skulle komma att tillföras de anatomiska institutionerna» var »alldeles för bristfällig för att densamma skulle kunna utan vidare läggas till grund för nya lagbestämmelser».

Då emellertid Universitetskanslern ingalunda underskattade de humanitetsskäl, som lågo till grund för Medicinalstyrelsens förslag, och då han ansåg de nu gällande bestämmelserna delvis föråldrade och för nutida rättsuppfattning stötande, så ville han i överensstämmelse med Medicinska Fakulteterna och Karolinska Institutets Lärarekollegium förorda, »att en ytterligare undersökning måtte verkställas i syfte att, med ändring av dessa stadganden full säkerhet må vinnas för de anatomiska institutionerna att städse erhålla ett tillräckligt och fullgott dissektionsmaterial».

Efter detta Universitetskanslerns yttrande fick ärendet vila, tills Ecklesiastikdepartementet i skrivelse av d. $18/4$ 1921 anmodade Rectorsämbetet vid Lunds Universitet att angående förskaffandet av lik för den anatomiska undervisningen avgiva förnyat yttrande, som särskilt skulle avse »huru förhållandena numera ställa sig i fråga om tillgången för fakulteten på anatomilik och särskilt i vilken omfattning dessa utgöras av lik efter självspillingar samt huruvida tilläventyrs förhållanden numera inträtt, föranledande till ändring i fakultetens förut uttalade uppfattning rörande medicinalstyrelsens i ärendet föreliggande förslag».

Sedan Rectorsämbetet remitterat denna skrivelse till *Medicinska Fakulteten i Lund*, avgav denna d. $26/5$ 1921 bl. a. det svaret:

1) att under den sist förflutna femårsperioden liktillgången å anatomisalen varit betydligt mindre än vanligt, medan samtidigt antalet årligen nytillkomna dissekanter avsevärt ökats, så att stor brist på dissektionsmaterial uppstått;

2) att Fakulteten för att under dessa förhållanden dock möjliggöra undervisningen i anatomi sett sig nödsakad att kompensera likbristen genom en omläggning av dissektionsordningen, så att vissa muskelpartier fått inläras och demonstreras på förut uppdissekerade preparat och så att vissa kärl- och nervpartier fått dissekeras samtidigt i stället för var för sig; en omläggning, varigenom behovet av dissektionsmaterial pr. studerande kunnat nedbringas till $2/3$ (eller delvis $1/3$) av det hittills i vårt land brukliga; men att — även efter en sådan likbesparande dissektionsordnings allmänna införande — det dock icke vore antagligt, att det dissektionsmaterial, som numera stode Fakulteten till buds, skulle visa sig tillräckligt;

3) att det till Fakultetens disposition stående dissektionsmaterialet allt fortfarande nästan uteslutande utgjordes av självspillingar;

4) att, sedan Fakulteten sist yttrade sig i denna fråga, förhållanden alltså inträtt, som nödvändiggjorde en ökad liktillförsel till anatomisalen i Lund, och som gjorde det synnerligen önskvärt, att den slutliga utredningen av i frågan sakkunniga personer, vilken Fakulteten i sitt föregående yttrande påyrkat, snarast möjligt måtte ske.

Enligt Fakultetens mening hade nämligen ännu ingen klarhet vunnits i frågan, huruvida det dissektionsmaterial, som enligt Medicinalstyrelsens förslag skulle tillfalla Lunds anatomisal, i verkligheten skulle visa sig vara tillräckligt.

Samtidigt ville Fakulteten framhäva, att den på intet sätt vore »blind för de olägenheter, som den nu rådande ordningen medför genom det mått av lidande, som den stundom kan vålla självspillingarnas kvarlevande an-

höriga. Fakulteten behjärtade fullt ut, att detta kunde »bliva stridande mot humanitetens bud, och skulle förvisso finna det synnerligen önskvärt, därest sådan förändring kunde vinnas, att udden kunde brytas av de olägenheter, som tillkomma nu gällande ordning».

Utredning angående »promulgationsliken».

Till Överståthållareämbetet för Stockholms stad samt till Länsstyrelserna i rikets samtl. län utsändes av mig i form av en tabell med olika kolumner att ifylla en förfrågan ej blott angående antalet s. k. »promulgationslik», som under varterdera av åren 1916—1920 inom det ifrågavarande området blivit begravna på allmän bekostnad, utan även angående antalet dylika lik, som varit självspillingar eller nyfödda, blivit obducerade, befunnit sig i starkt förruttnelsetillstånd eller anträffats på mer än 3 mils avstånd från järnvägsstation.

Med dessa specialfrågor avsåg jag att få en tillförlitligare statistik över de »promulgationslik», som verkligen skulle komma den anatomiska undervisningen till godo.

För att vinna ett säkrare medeltal pr år, utsträcktes statistiken till fem år (åren 1916—1920). Då den för Länsstyrelserna stora apparaten, att hos de underordnade myndigheterna insamla primäruppgifterna för denna statistik, i alla fall måste sättas i gång, betydde denna utsträckning (från 2 till 5 år) föga i jämförelse med de härvid vunna siffrornas större tillförlitlighet.

Under slutet av 1921 och början av 1922 inkommo de önskade primäruppgifterna från såväl Överståthållareämbetet som från samtliga rikets Länsstyrelser med undantag av Länsstyrelsen för Uppsala län, vilken förklarade sig »sakna tillgång till» de infordrade uppgifterna.

Å tabell I hava dessa uppgifter sammanställts. I tabellens sista kolumn har jag angivit det antal lik, som i medeltal pr år skulle i fullgott skick kunnat komma den anatomiska undervisningen tillgodo.

Siffrorna i denna sista kolumn äro vunna efter subtraktion av barnliken samt de obducerade, starkt förruttnade eller på mer än 3 mil från järnvägsstation funna liken från totalantalet promulgationslik. De äro så tillvida missvisande, att samma lik ibland kanske blivit upptaget i mer än en kolumn (t. ex. då ett barnlik eller ett starkt förruttnat lik blivit obducerat) och alltså räknats två gånger, men då man tager i betraktande, att totalantalet promulgationslik, som begravas på allmän bekostnad, — i denna

tabell ganska säkert är något större, än vad som torde bliva fallet, sedan dessa lik komma att hemfalla under de anatomiska institutionerna, så kan man vara övertygad om, att denna sannolikt för starka subtraktion icke kommer att föranleda en för stor slutsiffra.

Såsom slutresultatet av undersökningen framgår sålunda, att i medeltal årligen ungefär 300 »promulgationslik» omhändertagas av polismyndigheterna samt att av dessa ungefär hälften skulle kunna komma den anatomiska undervisningen i fullgott skick tillgodo.

Tabell I.

över de lik, rörande vilka under åren 1916—1920 inom Sveriges olika län undersökning vidtagits enl. § 16 mom. 1 av promulgationsförordningen den 16 februari 1864 och som blivit begravna på allmän bekostnad.

Län	År	Hela antalet dylika, på allmän bekostnad begravna lik	Därav voro självspillingar	Därav voro nyfödda	Därav blevo obducerade	Därav i starkt föruttnelsetillstånd	Därav från orter på mer än 8 mils avstånd fr. järnvägsstation	Fullvärdiga anatomi-lik
Stockholms stad	1916	91	18	13	29	8	—	
	1917	60	11	12	19	3	—	
	1918	83	11	6	21	—	—	
	1919	63	19	8	17	4	—	
	1920	55	13	4	16	2	—	
Medeltal pr år	1916—1920	70,4	14,4	8,6	20,4	3,4	0	38
Stockholms län	1916	29	15	1	4	1	—	
	1917	18	13	3	4	2	—	
	1918	20	10	1	8	1	2	
	1919	35	12	—	13	4	—	
	1920	30	9	4	8	5	2	
Medeltal pr år	1916—1920	26,4	11,8	1,8	7,4	2,6	0,8	15,8
Uppsala län.	1916	—	—	—	—	—	—	
Länsstyrelsen har meddelat sig »sakna tillgång till (infordrade) uppgifter».	1917	—	—	—	—	—	—	
	1918	—	—	—	—	—	—	
	1919	—	—	—	—	—	—	
	1920	—	—	—	—	—	—	
	1916—1920	—	—	—	—	—	—	

Län	År	Hela antalet dylika, på allmän bekostnad begravna lik	Därav voro självspillingar	Därav voro nyfödda	Därav blevo obducerade	Därav i starkt förruttnelsetillstånd	Därav från orter på mer än 3 mils avstånd fr. järnvägsstation	Fullvärdiga anatomi-lik
Södermanlands län	1916	2	2	—	—	1	—	
	1917	1	1	—	—	—	—	
	1918	3	1	—	1	1	—	
	1919	4	3	1	—	—	—	
	1920	5	3	1	1	—	—	
Medeltal pr år	1916—1920	3	2	0,4	0,4	0,4	0	1,8
Östergötlands län	1916	5	5	—	—	—	—	
	1917	5	4	—	1	1	—	
	1918	2	—	1	1	—	—	
	1919	1	—	—	—	—	—	
	1920	6	3	—	—	1	2	
Medeltal pr år	1916—1920	3,8	2,4	0,2	0,4	0,4	0,4	2,4
Jönköpings län	1916	2	—	—	—	—	—	
	1917	2	2	—	—	—	—	
	1918	1	1	—	—	—	—	
	1919	4	1	1	2	—	1	
	1920	2	2	—	—	—	—	
Medeltal pr år	1916—1920	2,2	1,2	0,2	0,4	0	0,2	1,4
Kronobergs län	1916—1920	0	0	0	0	0	—	
Kalmar län	1916	4	1	—	1	1	—	
	1917	3	3	—	2	1	—	
	1918	1	1	—	—	1	—	
	1919	2	1	—	—	1	—	
	1920	16	1	1	—	14	—	
Medeltal pr år	1916—1920	5,2	1,4	0,2	0,6	3,6	0	1
Gottlands län	1916	—	—	—	—	—	—	
	1917	—	—	—	—	—	—	
	1918	—	—	—	—	—	—	
	1919	—	—	—	—	—	—	
	1920	1	1	—	—	—	—	
Medeltal pr år	1916—1920	0,2	0,2	0	0	0	0	0,2

Län	År	Hela antalet dylika, på allmän bekostnad begravna lik	Därav voro självspjällingar	Därav voro nyfödda	Därav blevo obducerade	Därav i starkt förruttnelsestillstånd	Därav från orter på mer än 3 mils avstånd fr. järnvägsstation	Fullvärdiga anatomiska lik
Blekinge län	1916	1	—	—	1	1	1	
	1917	5	1	1	1	1	—	
	1918	—	—	—	—	—	—	
	1919	1	—	1	1	—	—	
	1920	5	4	—	—	—	—	
	Medeltal pr år	1916—1920	2,4	1	0,4	0,6	0,4	0,8
Kristianstads län	1916	15	12	2	5	—	—	
	1917	9	6	1	3	3	—	
	1918	7	4	2	3	—	—	
	1919	8	8	—	2	—	—	
	1920	14	9	2	2	2	—	
	Medeltal pr år	1916—1920	10,6	7,8	1,4	3	1	5,2
Malmöhus län.....	1916	81	6	5	16	10	—	
	1917	65	8	2	12	8	—	
	1918	90	7	2	12	2	—	
	1919	72	10	—	11	—	—	
	1920	71	10	6	11	4	—	
	Medeltal pr år	1916—1920	75,8	8,2	3	12,4	5,8	54,6
Hallands län	1916	6	1	—	1	2	—	
	1917	6	—	—	—	4	2	
	1918	7	—	—	—	2	—	
	1919	6	1	—	—	4	—	
	1920	33	2	—	—	5	—	
	Medeltal pr år	1916—1920	11,6	0,8	0	0,2	3,4	7,6
Göteborgs och Bohus län	1916	60	10	1	24	23	11	
	1917	32	6	4	17	8	—	
	1918	47	6	1	17	15	2	
	1919	31	6	1	19	3	1	
	1920	32	10	3	18	5	—	
	Medeltal pr år	1916—1920	40,4	7,6	2	19	8,8	7,8

Län	År	Hela antalet dylika, på allmän bekostnad begravna lik	Därav voro självpjällingar	Därav voro nyfödda	Därav blevo obducerade	Därav i starkt förruttnelsetillstånd	Därav från orter på mer än 3 mils avstånd fr. järnstation	Fullvärdiga anatomilik
Älvsborgs län.....	1916	12	3	—	—	—	—	
	1917	13	3	2	2	1	—	
	1918	9	4	—	1	1	2	
	1919	12	4	1	—	—	2	
	1920	10	4	—	—	1	1	
Medeltal pr år	1916—1920	11,2	3,6	0,6	0,6	0,6	1	8,4
Skaraborgs län	1916	1	—	—	—	1	—	
	1917	3	—	2	3	2	—	
	1918	3	—	—	1	3	—	
	1919	1	1	—	1	—	—	
	1920	4	1	3	3	—	—	
Medeltal pr år	1916—1920	2,4	0,4	1	1,6	1,2	0	0
Värmlands län	1916	5	1	1	2	—	—	
	1917	3	3	—	—	2	1	
	1918	2	—	1	2	1	—	
	1919	5	3	1	1	1	1	
	1920	4	1	—	1	1	—	
Medeltal pr år	1916—1920	3,8	1,6	0,6	1,2	1	0,4	0,6
Örebro län	1916	6	3	1	1	2	—	
	1917	5	2	4	5	2	—	
	1918	1	—	—	—	—	—	
	1919	4	4	1	1	—	—	
	1920	8	5	1	1	1	1	
Medeltal pr år	1916—1920	4,8	2,8	1,4	1,6	1	0,2	0,6
Västmanlands län	1916	—	—	—	—	—	—	
	1917	3	1	2	2	—	—	
	1918	2	1	—	—	—	—	
	1919	8	5	1	1	—	—	
	1920	2	1	1	1	—	—	
Medeltal pr år	1916—1920	3	1,6	0,8	0,8	0	0	1,4

Län	År	Hela antalet dylika, på allmän bekostnad begravna lik	Därav voro självspillingar	Därav voro nyfödda	Därav blevo obducerade	Därav i starkt föruttnelsetillstånd	Därav från orter på mer än 3 mils avstånd fr. järnvägsstation	Fullvärdiga anatomi-lik
Kopparbergs län	1916	8	10	—	2	1	1	
	1917	4	3	—	—	—	—	
	1918	4	1	—	—	—	—	
	1919	13	9	1	2	3	—	
	1920	12	5	1	3	2	—	
	Medeltal pr år	1916—1920	8,2	5,6	0,4	1,4	1,2	0,2
Gävleborgs län	1916	2	—	—	—	—	—	
	1917	4	1	—	—	3	—	
	1918	3	1?	—	1	1	—	
	1919	2	—	—	1	1	—	
	1920	5	1	1	1	2	—	
	Medeltal pr år	1916—1920	3,2	0,6	0,2	0,6	1,4	0
Västernorrlands län	1916	1	—	—	—	1	—	
	1917	3	2	—	—	1	1	
	1918	2	—	—	1	—	—	
	1919	1	1	—	—	—	—	
	1920	2	1	—	—	1	—	
	Medeltal pr år	1916—1920	1,8	0,8	0	0,2	0,6	0,2
Jämtlands län.....	1916	3	2	1	1	—	—	
	1917	4	1	1	1	—	1	
	1918	5	2	—	—	2	2	
	1919	4	3	—	—	—	1	
	1920	8	3	1	1	2	2	
	Medeltal pr år	1916—1920	4,8	2,2	0,6	0,6	0,8	1,2
Västerbottens län	1916	6	3	1	2	3	4	
	1917	2	1	1	1	1	1	
	1918	1	—	—	1	—	—	
	1919	5	2	1	2	1	1	
	1920	5	—	2	2	2	1	
	Medeltal pr år	1916—1920	3,8	1,2	1	1,6	1,4	1,4

Län	År	Hela antalet dylika, på allmän bekostnad begravna lik	Därav voro självspillingar	Därav voro nyfödda	Därav blevo obducerade	Därav i starkt förruttnelsetillstånd	Därav från orter på mer än 3 mils avstånd fr. järnvägsstation	Fullvärdiga anatomiska lik
Norrbottens län.....	1916	4	—	2	3	1	2	
	1917	1	—	—	—	1	1	
	1918	3	1	1	1	—	—	
	1920 A	1	1	—	1	—	—	
	1921	3	1	—	1	1	1	
Medeltal pr år	1916—1920	2,4	0,6	0,6	1,2	0,6	0,8	0
Hela riket (utom Uppsala län).....	1916	344	92	28	92	55	19	
	1917	251	72	35	73	44	7	
	1918	296	51	15	71	30	8	
	1919	283	94	18	75	22	7	
	1920	333	90	31	70	51	10	
Medeltal pr år	1916—1920	301,4	79,8	25,4	76,2	40,6	10,2	149

Utredning angående antalet patienter, som avlida å rikets hospital och asyler och som måste begravas på allmän bekostnad.

Från rikets sinnessjukvårdsanstalter infordrades uppgifter över antalet av de under åren 1916—1920 avlidna patienter, som måst begravas på allmän bekostnad. Därvid begärdes särskild upplysning angående de patienter, som avlidit i akut, smittosam sjukdom.

De inkomna uppgifterna hava sammanställts å tabell II.

Såsom av denna tabell framgår, avledo under den nämnda 5-årsperioden i medeltal icke mindre än 339 personer (därav dock 33 i akut smittosam sjukdom) årligen. Därav skulle man alltså kunna draga den slutsatsen, att om nämnda likkategori gjordes tillgänglig för de anatomiska institutionerna, icke mindre än 300 lik årligen på denna väg skulle kunna komma den anatomiska undervisningen tillgodo.

Denna siffra är dock säkerligen betydligt för stor.

Först och främst måste man taga i betraktande, att den under livsmedelskrisåren 1917 och 1918 abnormt stora dödligheten hos dessa

patienter föranledde en stegring av medeltalet, som för normalår måste missvisa.

Vidare måste man besinna, att det vetenskapliga intresset kräver obduktion av en stor del av dessa lik, vars värde som anatomilik därigenom väsentligt minskas.

De årligen döda sinnessjuka, som begravas på allmän bekostnad, torde för den närmaste framtiden icke böra beräknas till mera än 200. Av dessa torde omkring hälften behöva underkastas en mer eller mindre ingående obduktion.

Endast omkring 100 av dessa lik skulle sålunda i fullgott skick kunna överlämnas till de anatomiska institutionerna.

Men även med dessa reduktioner skulle dock ifrågavarande likkategori kunna fylla en avsevärd del av anatomisalarnas likbehov.

Tabell II

över de under åren 1916—1920 å rikets hospital och asylers avlidna patienter, som måst begravas på allmän bekostnad. De i dessa tal ingående, som avlidit i akut smittosam sjukdom, angivas inom ().

Hospitalets namn	1916	1917	1918	1919	1920	Medeltal för åren 1916—1920
Uppsala hospital och asyl	34	45	90 (3)	47 (2)	35	50,2 (1)
Stockholms hospital, Konradsberg.....	2	1	3 (1)	2	3	2,2 (0,2)
Nyköpings hospital	3	15	29	7	13	13,4 (0)
Vadstena hospital och asyl	20	31	53	27	20	30,2 (0)
Växjö hospital	7	8	20	8	10	10,6 (0)
Västerviks hospital	35	83	69	40	23	50,0 (0)
Malmö asyl.....	2	4	7	2	4	3,8 (0)
Lunds hospital och asyl	30 (2)	122 (10)	102 (14)	36 (4)	23 (1)	62,6 (6,2)
Göteborgs hospital	3	4	3	3	0	2,6 (0)
Vänersborgs hospital ...	0	2 (1)	4 (2)	2	0	1,6 (0,6)
Kristinehamns hospital...	16	21	85 (44)	31 (3)	19	34,4 (9,4)
Säters hospital	0	1 (1)	3	0	1	1,0 (0,2)
Härnösands hospital.....	9	13	18	7	4	10,2 (0)
Östersunds hospital	17 (1)	26 (6)	89 (59)	26 (7)	11 (1)	33,8 (14,8)
Piteå hospital och asyl...	13	36	67 (3)	21	22	32,4 (0,6)
Summa för hela riket	194 (3)	412 (18)	642 (126)	259 (16)	188 (2)	339,0 (33)

Utredning angående antalet personer, som efter att hava avlidit å fattigvårdsinrättningar samt länslasarett och övriga sjukvårdsinrättningar inom de av rikets städer, som hava minst 25,000 invånare, blivit begravna på allmän bekostnad.

Även från fattigvårdsinrättningarna samt länslasarett och de övriga sjukvårdsinrättningarna i rikets städer med minst 25,000 invånare infordrades uppgifter över antalet dörstades under åren 1916—1920 avlidna, som måst begravas på allmän bekostnad. Därvid begärdes också särskild upplysning angående dem, som avlidit i akut, smittosam sjukdom.

De inkomna uppgifterna hava sammanställts å tabell III.

Tabell III

över sådana lik, som under åren 1916—1920 begravts på allmän bekostnad från försörjningsinrättningar, länslasarett och övriga sjukvårdsinrättningar inom sådana rikets städer, som hava minst 25,000 invånare. De i dessa tal ingående, som avlidit i akut smittosam sjukdom, angivas inom ().

Ort, inrättning	1916	1917	1918	1919	1920	Medeltal för åren 1916—1920
Stockholm: Serafimerlasarettet, Sabbatsberg, Eira.....	42	49	98 (38)	63 (12)	34 (4)	57,2 (10,8)
Göteborg	296	274 (1)	470 (53)	424 (20)	275 (3)	347,8 (15,4)
Malmö allm. sjukhus ...	—	—	29 (1)?	15 (1)?	9 ?	17,1 (0,6)?
Malmö försörjn.-inrättn.	72 (7)	64 (6)	81 (22)	50 (6)	56 (2)	64,6 (8,6)
Norrköping	37	57	59 (4)	44 (5)	40	47,4 (1,8)
Gävle	32	40	40 (9)	44	45	40,2 (1,8)
Hälsingborg	54 ?	39 ?	70 ?	57 ?	55 ?	55,0 ?
Örebro	32	32	27	28	42	32,2 (0,0)
Äskilstuna	17	13	27	21	10	17,6 (0,0)
Karlskrona	20	8	17	16	20	16,2 (0,0)
Jönköping	27	21	31 (1)	31	24 (4)	26,8 (1,0)
Uppsala... ..	21 (1)	35	26	31 (2)	26	27,8 (0,6)
Linköping	57 ?	54 ?	55 ?	40 ?	33	47,8 ?
Borås	19	18	19	16	25	19,4 (0,0)
Västerås	23	16	26 (12)	24 (7)	30	23,8 (3,8)
Summa	749 (8)?	720 (7)?	1,075 (140)?	904 (53)?	724 (13)	840,9 (44,4)?

Såsom av denna tabell framgår, avledo under den nämnda 5-årsperioden i de nämnda städerna i medeltal icke mindre än 840 personer, vars döda kroppar måste begravas på allmän bekostnad. Avdrages härifrån de i akut, smittosam sjukdom avlidna, återstår dock nära 800.

Beräknar man approximativt, att av dessa halva antalet skulle behöva mer eller mindre fullständigt obduceras, återstår dock av denna kategori den betydande summan av 400 lik, som i fullgott skick skulle kunna ställas till den anatomiska undervisningens förfogande.

Ville man i stället för det av Medicinalstyrelsen föreslagna invånarantalet sätta gränsen högre t. ex. hos städer med minst 50,000 invånare, så skulle totalantalet lik av denna kategori dock belöpa sig till över 500 och det antal, som i fullgott skick kunde ställas till de anatomiska institutionernas förfogande approximativt kunna beräknas till minst 200 pr år.

Överblick över de nuvarande anatomilikförhållandena i övriga länder.

Med stöd av det mig av Kungl. Maj:t d. 15/6 1921 tilldelade reseanslaget har jag under en tid av sammanlagt 25 dagar studerat anatomilikförhållandena i *Köpenhamn* (aug. 1921), *Kristiania* (juni 1922) och ett flertal tyska universitetsstäder (*Greifswald*, *Berlin*, *Leipzig* och *Halle* (nov. 1922), *Würzburg*, *Frankfurt a. M.*, *Heidelberg* och *Giessen* (febr. 1922) samt *Hamburg* (juni 1922)). Dessutom har jag vid ett besök i *Prag* (febr. 1922) tagit kännedom om förhållandena i *Tjecko-Slovakiet*.

De upplysningar jag genom dessa personliga besök å ort och ställe erhållit, har jag på mellantiderna genom korrespondens med utländska kolleger kunnat betydligt komplettera. På så sätt hava anatomilikförhållandena i *Tübingen*, *Erlangen* och *Rostock*, samt i *Finland*, *Holland*, *Frankrike*, *Belgien*, *Schweiz*, *Österrike*, *Ungern*, *Italien* och *Grekland* blivit mig bekanta. Från *England*, som numera (sedan 1920) har en särskild »Inspector of Anatomy» tillhörande »the Ministry of Health», har genom förmedling av Sir *Arthur Keith* i London en av ovannämnde funktionär själv författad, vidlyftig beskrivning av anatomilikförhållandena ingått, vilken jag bifogar såsom bilaga (Bilaga C).

Vad nu först och främst förhållandena i våra närmaste grannländer beträffar, så har redan Medicinalstyrelsen i sin underdåniga skrivelse av den 6 febr. 1911 däröver avgivit en berättelse.

För undvikande av onödig upprepning hänvisar jag därför till denna (sidd. 3—7 i Medicinalstyrelsens skrivelse); och skall jag här endast göra de tillägg, som betingas av de sedan dess något ändrade förhållandena.

Sämst situerat av dessa länder är f. n. utan tvivel *Danmark*. Under den sistförflutna tiden har nämligen antalet till anatomiska institutionen insända lik i förhållande till det stora antalet studerande varit så ringa, att *inga dissektioner alls* därpå kunnat anställas, utan alla inkomna lik (c:a 20 pr år) överlätits till kirurgiska operationsövningar. De medicine studerandena hava alltså vid sina studier av människokroppens anatomi varit hänvisade till å anatomiska institutionen befintliga läspreparat, som naturligtvis aldrig kunna fullgott ersätta egen dissektion och som dessutom snart »sönderläsas».

Orsaken till dessa för den anatomiska undervisningen hart nära olidliga förhållanden torde framför allt bero på ovist nit hos filantropiska föreningar och präster, som genom att hopsamla medel till begravningskostnaderna för mer eller mindre okända döda, undandraga dessa från att insändas till anatomiska institutionen.

Även i *Finland* äro anatomilikförhållandena otillfredsställande. De där ännu gällande bestämmelserna av den $\frac{2}{3}$ 1909 äro i så »hög grad olyckligt träffade», att de för andra länder endast kunna tjänstgöra såsom »en varning». En stor del av det dissektionsmaterial, som enligt dessa bestämmelser »med den ena handen gives, återtages nämligen med den andra».

Likantalet motsvarar därför ej på långt när den anatomiska undervisningens behov; och man har för avsikt att om möjligt redan innevarande år få en ny anatomilikförordning till stånd.

Ej heller i *Norge* äro anatomilikförhållandena tillfredsställande trots lagen av d. $\frac{20}{6}$ 1899. I medeltal hava under de sista åren endast ett 20-tal lik stått till den anatomiska undervisningens förfogande. Då antalet studerande samtidigt varit omkring 120 pr år, har följden blivit, att ibland ända till 8 studerande fått sättas att dissekera på samma extremitet samt att vissa partier ej alls blivit dissekerade.

De flesta anatomiliken komma från *Kristiania kommunala sjukhus* samt från *landets fängelser*. Däremot får anatomiska institutionen numera inga lik från ålderdomshemmen, emedan dessa i Kristiania övergått till privat administration. Det är detta »hål i lagbestämmelserna» som förorsakar bristen på dissektionsmaterial.

I *Tysklands* olika småriken gestalta sig anatomilikförhållandena ganska olika.

I *Preussen* (av mig undersökt i *Berlin, Halle, Frankfurt a. M.* och *Greifswald*) anses förhållandena i allmänhet ej vara tillfredsställande.

Utom »Fundleichen», som motsvara de ovan s. k. promulgationsliken erhålla de anatomiska institutionerna enligt förordning av d. 9/6 1889 de lik från a) *offentliga sjukhus* (sinnessjukvårdsanstalter inbegripna), b) *fattigvårdsanstalter* och c) *straffanstalter* (incl. arbetshus), vilka ingen bekymra sig om.

Önskar någon begrava den döde, har han oinskränkt vetorätt, t. o. m. sedan dissektionen påbörjats.

Fasta bestämmelser, som automatiskt reglera liktillförseln från ovan nämnda källor, saknas. Och årlig propaganda från de anatomiska institutionernas föreståndare är nödvändig, om icke liktillförseln skall mer eller mindre fullständigt avstanna. Ja, man har på sina ställen t. o. m. behövt tillgripa ett påtagligt mutsystem och direkt köp av lik för att tillfredsställa undervisningens behov av likmaterial.

En anordning värd ett särskilt omnämmande har i januari 1921 överenskommits mellan stadsförvaltningen i *Frankfurt a. M.* och därvarande anatomiska institutions föreståndare.

Enligt denna överenskommelse sändas *alla* (tillhörande *alla sociala folklager*) lik, som ej omhändertagas av anhöriga, till det i anatomiska institutionens källarvåning inrymda »Leichenschauhaus N:o 2»; och om de ej inom 3 dagar reklamerats av anhöriga för att på deras omkostnad begravas, balsameras de och förvaras tills vidare orörda i formalinbassiner.

När sedan myndigheterna finna saken klar, att ingen anhörig önskar bekosta likets begravning — något som kan dröja 2—3 eller högst 4 veckor — giva de i särskild skrivelse tillåtelse till dissektion å liket.

Före avgivandet av denna tillåtelse utlämnas åter liken till de anhöriga, som anmäla sig vilja ombesörja och bekosta begravningen; men efter mer nämnda tillåtelse utlämnas de ej före dissektionen.

Begreppet »anhöriga» fattas i vidaste bemärkelse, så att även vänner till den döde inbegripas.

Trots detta har anordningen avsevärt förbättrat tillgången på dissektionsmaterial.

I *Mecklenburg* äro förhållandena ännu ogynnsammare än i *Preussen*. Här hava nämligen ej blott de dödes anhöriga, utan även de olika sjukhusens och anstaltarnas direktörer samt prästerskapet och församlingarna (Religionsgemeinschaften) vetorätt mot ett liks dissektion.

Endast på grund av det f. n. mycket ringa studentantalet och tack vare enskilda överenskommelser mellan anatomiska institutionens i

Rostock föreståndare och stadens myndigheter har material tillräckligt för undervisningen kunnat anskaffas.

I *Hessen* (av mig undersökt i *Giessen*) hemfalla till anatomiska institutionen i *Giessen*

1) de »*Fundleichen*» (= promulgationslik) och *fattiglik*, som ingen bekymrar sig om; samt

2) *alla* lik från landets tukthus.

Det senare oberoende av den ifrågavarande individens sociala ställning och förmögenhetsvillkor. Ingen, ej ens de närmaste anförvanterna, har veto-rätt mot dissektion av dessa lik; något som förefaller så mycket anmärkningsvärdare, som anförvanterna *hava* vetorätt mot dissektion av personer, som avrättats.

I *Hamburg*, som enligt bestämmelser av den $\frac{3}{4}$ 1907 levererade lik till de anatomiska institutionerna i *Rostock*, *Münster* och *Kiel*, har efter upprättandet av en medicinsk fakultet de ovannämnda bestämmelserna (enl. förordning av d. $\frac{22}{9}$ 1919) förklarats — i övrigt oförändrade — gälla endast *Hamburgs* anatomiska institution.

Till denna kunna hemfalla:

1) lik efter personer, som dött på Hamburgs allmänna sjukhus;

2) lik efter personer, som dött på Hamburgs sinnessjukvårdanstalter;

3) lik efter personer, som dött på Hamburgs fängelser och »*Bewahranstalten*»;

4) lik, som inlämnats på Hamburgs hamnsjukhus.

Detta dock endast:

a) om de varit dömda till tukthus eller till döden;

b) om de varit till sin person obekanta i Hamburg;

c) om inga anhöriga finnas i landet; eller

d) om de anhöriga tillåta dissektion av liket.

Liken få ej avlämnas till anatomiska institutionen

1) ifall rättsmedicinsk obduktion anses nödvändig;

2) ifall smittorisk finnes; samt

3) ifall anhöriga inom 24 timmar uttala veto.

I varje särskilt fall kräves för likets dissektion dessutom tillstånd från sjukhusets resp. anstaltens direktör.

Bayern är uppdelat i 3 områden, som leverera lik till de anatomiska institutionerna i *München*, *Würzburg* och *Erlangen*.

De likkategorier, som hemfalla till de anatomiska institutionerna äro:

1) »*Fundleichen*» (promulgationslik);

2) lik efter personer, som avlidit på allmänna sjukhus;

- 3) lik efter personer, som avlidit på fattigvårdsinrättningar;
- 4) lik efter personer, som avlidit på straffanstalter (avrättade inbegripna);

dock endast, då ingen vill bekosta begravningen.

Icke blott *anhöriga*, utan även fattigvården, församlingen eller den anstalt, varå personen dött, kunna förhindra dissektionen. Till och med sjukkassor kunna genom att betala begravningen hindra dissektionen; och man lider särskilt på grund härav, trots årlig agitation från institutionsföreståndarnas sida, numera oftast av likbrist å de anatomiska institutionerna.

I *Württemberg* (enl. uppgifter av anatomiska institutionens i *Tübingen* föreståndare) skulle enligt bestämmelser av år 1862 till anatomiska institutionen i *Tübingen* hemfalla:

- 1) liken efter avrättade;
- 2) liken efter självmördare, med undantag av dem, »bei welchen die Selbstentleibung einer Zerrüttung ihrer physischen oder geistigen Kräfte beizumessen ist»;

- 3) liken efter fattiga, som måste begravas på allmän bekostnad.

Ett viktigt *tillägg* bestämde att offentliga korporationer och anstalter *icke* genom att övertaga begravningskostnaderna fingo beröva den anatomiska institutionen något lik.

Denna tilläggsbestämmelse gäller ännu och det är tack vare denna och tack vare tusental av anatomiska institutionens föreståndare utsända flygblad (se bil. D) som institutionen kan få något dissektionsmaterial.

Ty bestämmelserna av 1862 hava i övrigt fullständigt förstörts av talrika koncessioner, som ministeriet under årens lopp så småningom gjort åt olika kretsar av befolkningen.

Numera insändas därför endast de lik, som ingen privatperson vill bära begravningskostnaden för. — Liktillförseln räcker därför endast till för att låta varje medicinare dissekera $\frac{1}{4}$ lik.

I *Baden* gälla bestämmelser, som äro av relativt sent datum (av d. $\frac{12}{8}$ 1909) och som anses vara ganska tillfredsställande. Jag bifogar därför ett exemplar av dessa bestämmelser, vilket ställts till mitt förfogande av anatomiska institutionens föreståndare i Heidelberg (Bil. E). Enligt dessa bestämmelser är Baden indelat i två områden, som efter en frist av 30—46 timmar hava skyldighet att sända vissa likkategorier till de anatomiska institutionerna i Heidelberg och Freiburg.

De ifrågavarande likkategorierna äro:

- 1) lik efter avrättade brottslingar;
- 2) lik efter personer, som dömts till tukthus, till fängelse på mer än

ett år, till att mista medborgerligt förtroende, till att stå under polisuppsikt eller till att överlämnas till Landespolizeibehörde;

3) lik efter arbetshus-hjon;

4) självmördare, såvida de ej varit påvisbart otillräkneliga;

5) »Fundleichen», såvida deras kvarlämnade medel ej täcka begravningskostnaderna;

6) lik efter fattighushjon och andra fattiga, som måste begravas på fattigvårdens bekostnad.

Undantag göres dock:

a) när de *närmaste anförvanterna* (föräldrar, far- el. morföräldrar, avkomlingar, make el. maka samt syskon) uttala veto och bekosta begravningen;

b) när individen dött i vissa smittosamma sjukdomar;

c) när läkareintyg kan förete på hygienisk risk av likets försändelse;

d) när läkareintyg kan förete på att likets förruttnelse omöjliggör dissektion och

e) när anatomiska institutionen avböjer.

Befrielse från dessa bestämmelser kan dessutom efter särskild ansökan erhållas, om grunder betydligt viktigare än den anatomiska undervisningen kunna anföras för befrielsen.

Om icke-befryndade privatpersoner eller föreningar vilja bekosta begravningen, så är detta *icke* tillräcklig orsak för befrielsen.

En särskild paragraf (§ 5) påbjuder, att obduktion om möjligt skall undvikas. För att möjliggöra detta även i de fall, då myndigheter eller den behandlande läkaren behöver vissa upplysningar, som en obduktion skulle bragt i dagen, är den anatomiska institutionen skyldig att i sammanhang med dissektionen hava sin uppmärksamhet på de särskilt påpekade kroppsdelarna och avgiva skriftlig rapport om undersökningsresultatet av dessa.

Särskilt tack vare vetorättens begränsning till de närmaste anförvanterna samt åtgärden mot sådana obduktioner, som utan skada kunna undvikas, fungera dessa bestämmelser till anatomernas belåtenhet.

Sachsen gäller beträffande anatomilikförhållandena såsom mönsterlandet bland de tyska småstaterna.

De gällande bestämmelserna utgöras av en *lag* av den ⁶/₁₀ 1912, kompletterad av en K. förordning av den ⁸/₁₀ 1912 (se Bil. F).

Enligt dessa bestämmelser erhåller anatomiska institutionen i *Leipzig* (frånsett tre lik årligen till Dresdens konstakademi) från hela *Sachsen alla lik*, vars begravning ej före 72 timmar anmälas skola ske på bekostnad av anhöriga, arvingar, testamentsexekutorer eller andra närstående personer.

Undantag från denna regel sker endast

- 1) när hygieniska vådor tala emot liktransporten;
- 2) när liket är ruttet och odugligt till dissektion;
- 3) när anatomiska institutionen avböjer;

4) när den avsändande myndigheten av särskilda skäl beslutar att ej avsända liket. Detta får dock ej ske enbart av det skälet, att begravningskostnaderna täckas av privatmedel, utan skall begränsas till de fall, då det kan antagas bero på tillfälligheter, att de veto-berättigade ej inom 72 timmar anmält sin önskan att få begrava liket.

Avsändandet till anatomiska institutionen skall efter 48 timmar ombesörjas av förvaltningen för den offentliga anstalt, varå döden skett; i annat fall av ortspolisén. — Den anatomiska dissektionen får tidigast ske efter 72 timmar (då veto-rätten utlöper).

Obduktion av anatomiliken kan beslutas av sjukhusen, men får endast ske i den utsträckning, som är nödvändig för att utröna dödsorsaken eller för att bedöma sjukdomen.

Penningbelöningar till sjukhusvaktmästare etc. för likanskaffning komma icke ifråga.

Enligt uppgift av anatomiska institutionens i Leipzig föreståndare är liktillgången tillräcklig för undervisningen ($\frac{1}{2}$ —1 lik pr studerande behöves).

I *Schweiz* äro anatomilikhållandena, enligt uppgift av föreståndaren för anatomiska institutionen i *Bern*, långt ifrån mönstergilla.

Någon laglig rätt till lik hava de anatomiska institutionerna här ej. Regeringen endast uppmanar sina »Regierungsstatthalter» att tillåta och underlätta vissa likkategoriers avförande till de anatomiska institutionerna.

Dissektionsmaterialet utgöres till största delen av lik

- 1) av obekanta självspillingar och
- 2) från de kantonala sinnessjukhusen.

Dessutom får man några få lik

från stadens bårhus,

från fängelser och andra straffanstalter,

från det av staten understödda »Inselspital» samt

från det kommunala sjukhuset i *Bern*.

Till dissektion komma endast sådana lik, som ingen önskar begrava. Fordrar någon att få begrava ett lik, på vilket redan dissektion påbörjats, måste det utlämnas.

Ständig agitation från anatomiska institutionens föreståndare är nödvändig, om ej liksändningarna skola alldeles upphöra. Dissektionsmaterialet räcker emellertid även i gynnsammaste fall ej för undervisningens behov.

Endast 25—45 lik pr år (därav mer än hälften obducerade) bruka stå till förfogande för 100-tals dissekanter.

I *Tysk-Österrike* äro förhållandena ungefär som i Preussen.

Den viktigaste källan för anatomiliken i *Wien* äro stadens offentliga sjukhus. De flesta liken efter vuxna bliva emellertid obducerade, innan de sändas till de anatomiska institutionerna.

Endast lik, som ingen anhörig bryr sig om, överlämnas till dissektion.

Antalet obducerade lik av vuxna samt oobducerade lik av barn är dock f. n. tillräckligt. Däremot är antalet lik av oobducerade vuxna otillräckligt. Man skulle antagligen kunna fylla behovet, om institutionerna hade råd att emottaga lik även från de övriga städerna i Nieder-Österreich, men de dyra transportkostnaderna omöjliggöra detta.

I *Ungern* äro anatomilikförhållandena illa ordnade, trots upprepade bemödanden från anatomiska institutionens föreständares sida att få dem förbättrade.

Anatomiska institutionen i *Budapest* får lik

1) från stadens sjukhus (dock mest obducerade) och

2) från Universitetets rättsmedicinska institution (dessa *alla* obducerade);

dock endast då ingen önskar bekosta begravningen.

Många partier av människokroppen få de studerande därför aldrig tillfälle att själv dissekera, utan de förpreparas för grupper på 20—30 studerande i varje.

Tjecko-Slovakiet. I *Prag* finnas två anatomiska institutioner, en vid det tyska universitetet och en vid det tjeckiska.

För en del år sedan hade den förstnämnda institutionen tillräckligt med dissektionsmaterial ($\frac{1}{2}$ lik pr studerande), emedan dissektion icke nämnvärt bedrevs vid den sistnämnda. Men numera dissekeras det vid båda institutionerna och dissektionsmaterialet är i synnerhet för den tyska anatomiska institutionen otillräckligt ($\frac{1}{12}$ lik pr studerande), emedan de kommunala myndigheterna, samt styresmännen för sjukhus och andra anatomiliklevererande anstalter gynna den tjeckiska institutionen på den tyska's bekostnad.

Såsom anatomilik komma endast sådana ifråga, för vilka ingen bryr sig om att bära begravningskostnaderna.

I *Holland* förefalla anatomilikförhållandena å statens anatomiska institutioner vara sämre ordnade än i något av de övriga här undersökta länderna. Här hava nämligen, enligt upplysning från anatomiska institutionens

i *Utrecht* föreståndare såväl den dödes anhöriga som stadens borgmästare rätt att förbjuda dissektion, även då de icke bekosta begravningen.

Anatomiliken fås dels från

1) *allmänna sjukhus* och dels från

2) *fängelserna*. Men på grund av den ovannämnda långt utsträckta veto-rätten komma endast ett för en rationell undervisning fullständigt otillräckligt antal lik till institutionens förfogande. Så fick man t. ex. i *Utrecht* år 1912, då antalet dissekanter var 120, endast 6 lik och år 1921, då antalet dissekanter var 180, endast 4 lik till dissektion.

I *Frankrike* tillkommer vetorätt mot ett liks dissektion lagenligt endast släktingar till den döde. Men i verkligheten kan numera även en vän till den döde eller ett sällskap (sjukkassa) som vill bekosta begravningen, hindra att liket kommer den anatomiska undervisningen tillgodo.

Till anatomiska institutionen i *Paris* komma, enligt uppgift från institutionens föreståndare, liken av personer, som dö på sjukhusen i *Paris*, då ingen önskar begrava dem.

Liken få icke föras till anatomiska institutionen, förrän 3 dygn efter döden, varför de sommartiden oftast anlända ruttna och mindre lämpliga för dissektion.

Antalet lik har hittills i regel — trots det stora antalet dissekanter (över 800) — brukat räcka, så att varje studerande kunnat dissekera sammanlagt ett helt lik; men numera har det på grund av den ovannämnda olagliga utsträckningen av veto-rätten börjat avtaga.

I *Belgien* äro anatomilikförhållandena betydligt bättre ordnade än i *Holland*.

Anatomiska institutionen i *Liège* erhåller

1) liken efter alla som dö å stadens sjukhus, samt

2) liken efter alla som dö å stadens fattigvårdsinrättningar; såvida inga anhöriga begära dem till begravning.

Antalet lik räcker i allmänhet till för den anatomiska undervisningen. De två sista åren har liktillgången dock varit något knapp, emedan antalet studerande (efter kriget) varit abnormt stort.

Italien. I *Turin* får man till anatomiska institutionen (enligt uppgift av dess föreståndare, prof. *G. Levi*, förut föreståndare för anatomiska institutionen i *Palermo*) endast från stadens sjukhus de lik, som måste begravas på allmän bekostnad.

I *Palermo* (och på andra ställen i *Italien*) får anatomiska institutionen dessutom lik efter personer, som dött i hemmen, ifall de måste begravas på allmän bekostnad.

I *Turin* räcker likmaterialet till (för c:a 400 studerande) och skulle mer än räcka, ifall man ville inrätta sig med kylhus eller formalinbassiner, så att liken även sommartid kunde emottagas.

Grekland. I *Athen* får anatomiska institutionen, enligt uppgift av dess föreståndare, sitt huvudsakliga dissektionsmaterial från stadens kommunala sjukhus, med vilket universitetet träffat överenskommelse att emot ett årligt penningunderstöd få för den anatomiska undervisningen tillgodogöra sig de lik, som ingen anhörig önskar begrava. De allra flesta anatomiliken komma från detta sjukhus' tuberkulosavdelning.

Dessutom får anatomiska institutionen några få lik från fattigvårdsanstalter, när man å dessa i vissa fall önskar undgå begravningskostnaderna.

De flesta sjukhusen bekosta själva begravningen av de därstädes döda fattiga och sända dem ej till anatomiska institutionen.

Denna lider till följd härav brist på dissektionsmaterial, och man står därför i begrepp att försöka införa nya bestämmelser angående de lik, som skola komma den anatomiska undervisningen till godo.

I *England* råda såsom ovan (s. 24) antytt och såsom av bil. C utförigare framgår, säregna förhållanden, i det att en särskild tjänsteman, »his Majesty's Inspector of Anatomy», anställts i sundhetsministeriet för att avlasta de anatomiska institutionernas föreståndare från bekymret angående erhållande av dissektionsmaterial.

Det var brist på dissektionsmaterial, som 1920 föranledde inrättandet av denna tjänst.

Lagen *befaller* nämligen *ej*, att några lik skola tillfalla de anatomiska institutionerna; den endast *tillåter* detta under vissa förutsättningar. Därför måste för varje anatomilik medgivande finnas från myndigheter och privatpersoner. Icke blott kvarlevande anhöriga utan även individen själv har vetorätt mot dissektion.

De viktigaste kategorierna, som på grund av överenskommelse mellan anatomiinspektorn och c:a 150 sjukhus och arbetsinrättningar komma den anatomiska undervisningen till godo, äro:

- 1) lik efter personer, som dött å *arbetsinrättningar*, samt
- 2) lik efter personer, som dött å *sinnessjukvårdsanstalter*.

Dessutom erhålla de anatomiska institutionerna några få lik efter personer, som avlidit å *vanliga sjukhus*, samt efter några, som *testamenterat* sig till dissektion.

Förvånande är, att en persons yttersta vilja i detta hänseende dock *icke* respekteras, i fall de kvarlevande anhöriga uttala veto mot dissektion.

För närvarande räcker anatomiliktillgången, så att varje studerande kan erhålla $\frac{1}{2}$ lik för anatomisk dissektion och $\frac{1}{2}$ för operationsövningar.

Men den är beroende av ständiga agitationsresor och ständig vädjan till de olika sjukhusens och inrättningarnas styrelser och tjänstemän.

Överblick över de allmänna principer, som gjorts gällande i olika länder vid förskaffande av lik till den anatomiska undervisningen.

Såsom av det föregående framgått, äro de grunder enligt vilka de olika *anatomilik-kategorierna* bestämmas, i de olika här undersökta länderna ganska olika. Men i stort sett kan det sägas, att den princip, som av länsstyrelsen i Uppsala formulerats (se sid. 9) och som av Medicinalstyrelsen lagts till grund för dess förslag (se bilaga A), är den utom Sverige förhärskande.

I vissa länder komma självspillingar och lik efter tukthusfångar ej alls ifråga vid förseendet av de anatomiska institutionerna med dissektionsmaterial. I dessa länder torde ingen kunna anse, att det innebär något nesligt, om en individ efter döden underkastas dissektion.

Men även i de länder, varest liken efter brottslingar och självspillingar tillfalla de anatomiska institutionerna, kan detta svårigen föranleda, att dissektionen av ett lik betraktas såsom något för individen ifråga förnedrande; ty vid sidan om dessa lik hemfalla alltid även lik efter oförvitliga personer till anatomisk undersökning.

Den av Medicinalstyrelsen föreslagna för vårt land nya anatomilik-kategorien, de s. k. »*promulgationsliken*», utgör i många länder redan en viktig del av dissektionsmaterialet. Detsamma kan sägas om de av Karolinska Institutets Lärarekollegium föreslagna nya anatomilikkategorierna, *liken från sinnessjukvårdsanstalterna samt från de allmänna sjukhusen*.

Ganska allmänt har också den rättsprincipen gjort sig gällande, att samhället bör ha rätt att i och för läkareutbildningen tillgodogöra sig liken efter de individer, för vilka detsamma haft särskilda uppoftningar, detta så snart icke de allra närmaste anförvanterna hava något däremot.

För den enskilde understödstagaren bör detta icke kännas hårt, då han vet sig därmed återbetala sin skuld till samhället.

Det vackra exemplet av personer, som trots det att de icke stå i någon särskild skuld till samhället dock av ideella skäl testamentera sina döda kroppar till anatomiska institutioner, såsom faktiskt skett både i Norge och England, torde så småningom kunna bana väg för den åsikten, att

det är en heder och icke en skam att på detta sätt bidraga till läkare-utbildningen.

Vad *rätten till veto* mot dissektion beträffar, så skall här först och främst fastslås, att i intet av de undersökta länderna självspillingar tagas till dissektion, då anförvanter önska omhändertaga och begrava den döde.

I övrigt har det av undersökningen framgått, att vetorätten väl i mångmillionstäder (med deras även *relativt* större mängd proletariat) kan vara mycket starkt utsträckt, utan att detta behöver leda till brist på dissektionsmaterial; men att å andra sidan redan i *något* mindre städer *vetorätten måste begränsas*, om icke sådan brist skall uppstå. Särskilt har det visat sig nödvändigt, att avstänga såväl sjukkassor, föreningar och enskilda, med den döde obefryndade personer från all vetorätt som ock den dödes anförvanter från sådan, då de icke bekosta begravningen.

I hög grad avskräckande äro i detta hänseende Holland och Danmark, i vilka länder sådan begränsning av vetorätten saknas.

Även *obduktionsrätten måste begränsas*, om anatomiliken skola kunna fylla sitt ändamål. Genom obduktionen ej blott förstöras vissa delar av den döda kroppen, utan därigenom försvåras eller omöjliggöres också dennas balsamering och injektionen av dess kärl. Till och med i millionstaden Wïen lider den anatomiska undervisningen av att för få oobducerade lik kunna ställas till de anatomiska institutionernas förfogande.

Beträffande till sist spörsmålet, huruvida tillgången till dissektionsmaterial för de anatomiska institutionerna bör ordnas på mera privat, frivillig — genom särskilda överenskommelser mellan de anatomiska institutionernas föreståndare och ledningen för de sjukhus och anstalter, som därför kunna komma ifråga — eller genom *lag* resp. *regeringsförordning*, så framgår det tydligt, att det förstnämnda alternativet är fullt av olägenheter.

I de länder, där liktillförseln till de anatomiska institutionerna på detta sätt är beroende av enskildas godtycke, är ständig agitation nödvändig, om icke avlämnandet av dissektionsmaterial skall mer eller mindre fullständigt avstanna. För att hålla leveransmaskineriet någorlunda i gång, har man på många ställen måst tillgripa ett honorarsystem till de levererande anstalternas betjante, vilket har en betänklighet likhet med mutor. Ja, på sina ställen *köper* man lik av den dödes anförvanter, som på detta osmakliga sätt göra sig en extra inkomst på en närståendes död.

Vad de återstående båda möjligheterna, lag eller regeringsförordning, beträffar, så kunna båda på ett fullt tillfredsställande sätt reglera liktill-

förseln till de anatomiska institutionerna. Från undervisningens synpunkt kan det sålunda vara likgiltigt, om den ena eller den andra av dessa båda vägar tillgripas; detta dock förutsatt, att icke — såsom på sina håll skett — följande regeringar giva efter för första bästa, enbart känslö-tänkande petition och på grund därav så småningom upphäva den goda ordning, som en föregående regering skapat.

Förslag

till ny Kungl. förordning angående liks tillhandahållande åt de anatomiska institutionerna samt motivering för detta förslag.

Med stöd av föregående utredning har jag uppställt nedanstående *förslag till Kungl. förordning* angående liks tillhandahållande åt de anatomiska institutionerna.

Såsom utgångspunkt för detsamma har Medicinalstyrelsens den 6/2 1911 avgivna och sedan av olika myndigheter bedömda förslag (Bilaga A, sid. 57) tjänat. Vid avfattandet av det nya förslaget har principen varit att i orubbat skick upptaga alla de punkter av Medicinalstyrelsens förslag, på vilka inga anmärkningar gjorts, och som den vidgade utredningen icke gav anledning att förändra.

När det av mig uppgjorda förslaget dock i mycket avviker från Medicinalstyrelsens, så beror detta delvis endast på en något ändrad *formulering*, som av olika skäl förefallit mig lämplig. Delvis beror förslagets ändrade utseende visserligen även på flera förändringar och tillägg av real innebörd, vilka den vidgade utredningen visat vara önskvärda. Men detta hindrar ej, att nedanstående förslag till stor del dock är detsamma som Medicinalstyrelsens.

Likaledes skall det här tacksamt erkännas, att de förändringar och — som jag hoppas man skall finna — förbättringar av Medicinalstyrelsens ursprungliga förslag, vilka ingå i det här föreliggande förslaget till icke ringa del härröra från de Medicinska Fakulteternas, Karolinska Institutets Lärarekollegiums samt Länsstyrelsernas yttranden i frågan samt från de konferenser, som jag under sistlidne maj månad fick förmånen att hava såväl med mina fackkolleger i Stockholm och Uppsala som med medlemmar av Medicinalstyrelsen (Generaldirektör *Buhre* samt Medicinalråden *Stenbeck* och *Block*) samt, särskilt beträffande vissa punkter av rättsmedicinsk innebörd, med Prof. *Einar Sjövall* i Lund.

Dessutom har jag rådgjort med professorerna *E. Essen-Möller*, Lund och *Hj. Forssner*, Stockholm beträffande formuleringen av § 1 g och § 2 e

samt med byråchefen i Kungl. Järnvägsstyrelsen, *A. Almqvist*, Stockholm angående de försiktighetsmått, som måste iakttagas för likens försändelse å järnväg.

Av allra största betydelse för detta förslags slutliga form har — såsom ovan (s. 7) nämnts — det ingående samarbete varit, som jag haft förmånen hava med Statssekreteraren i Ecklesiastikdepartementet, *M. Munck af Rosenschöld*. Detta samarbete har nämligen ej blott resulterat i en juridiskt lämplig yttre form för förslaget, utan även givit mig mången värdefull social-etisk synpunkt på det i så många hänseenden ömtåliga ämnet.

På detta sistnämnda område — det social-etiska — hava även rådgöringar med professorerna *Einar Sjövall*, Lund och *Hjalmar Forssner*, Stockholm samt med direktören för Lunds stads försörjningshem, *C. M. Collin* varit för mig av stort värde.

När jag i motiveringen för de olika punkterna av det genom detta samarbete uppkomna förslaget betecknar detsamma såsom »mitt», så sker detta sålunda endast för att få en kort beteckning på detta förslag till skillnad från Medicinalstyrelsens oförändrade.

Förslag

till Kungl. Maj:ts förordning angående tillhandahållande av lik
åt de anatomiska institutionerna.

§ 1.

Till de anatomiska institutionerna vid rikets universitet och karolinska mediko-kirurgiska institutet skola för läkarutbildningens behov samt för tillgodoseende av undervisningen vid övriga i § 5 omförmälda anstalter avlämnas

dels lik efter personer, som vid dödstillfället:

a) undergå dem genom kraftätagande dom för brott ådömt straffarbete eller fängelsestraff, vare sig dödsfallet inträffat inom fängelse eller häkte eller, efter remiss till allmän sjukvårdsanstalt, å sådan anstalt;

b) äro internerade å tvångsarbetsanstalt vare sig dödsfallet inträffat därstädes eller, efter remiss till allmän sjukvårdsanstalt, å sådan anstalt;

c) äro intagna å arbetshem, upprättat i enlighet med § 33 i fattigvårdslagen av den ¹⁴/7 1918;

d) äro intagna å anstalt för sinnessjuka eller sinnesslöa eller i stad med mer än 50,000 invånare å ålderdomshem eller offentligt sjukhus, där de, i händelse anmälan enligt § 2 f) ej sker, måste begravas på det allmännas bekostnad;

dels även lik,

e) beträffande vilka undersökning jämlikt förordningen den 16 februari 1864 om nya strafflagens införande m. m. 16 § 1 mom. företagits; dock endast när ingen anhörig, som avses i 2 § f), är känd, som önskar omhändertaga och begrava den döde;

f) efter personer, som genom testamente tillkännagivit sin önskan att efter döden överlämnas till anatomisk institution;

g) efter barn, som i Uppsala eller Lund eller i stad med mera än 50,000 invånare avlidit på allmän förlossningsinrättning, där ej endera av barnets föräldrar inom 24 timmar efter barnets död framställer anspråk att få omhändertaga och begrava det-samma.

§ 2.

Lik, som i 1 § omförmälas, må dock icke till anatomisk institution överlämnas i det fall att:

a) döden orsakats av sådan akut smittosam sjukdom, som omnämnes i 2 § 1 mom. av epidemilagen den 19 juni 1919;

b) genom läkareintyg kan styrkas, att den döda kroppen på grund av höggradig likomvandling är oduglig för anatomiskt ändamål;

c) dödsfallet inträffat eller den döda kroppen funnits antingen å ort på mera än tre mils avstånd från järnvägsstation eller å annan ort, som av den ifrågavarande anatomiska institutionens föreståndare i särskild skrivelse för viss tid frikallats från skyldigheten att ombesörja dessa liktransporter;

d) besiktningen enligt promulgationsförordningen givit anledning till rättsmedicinsk obduktion eller s. k. polisobduktion för fastställande av dödsorsaken;

e) de i 1 § g) omnämnda liken enligt vederbörande chef-läkares beprövande nödvändigt behövas för undervisningen å inrättningen.

Ej heller må lik, som i 1 § a)—d) omförmälas, till anatomisk institution överlämnas i det fall, att

f) make eller maka, trolovad eller släktingar i rätt upp- eller nedstigande led eller syskon inom tre dagar efter dödsfallet eller likets anträffande eller, vidkommande lik efter okänd person, efter det kungörelse, som i 3 § sägs, blivit utfärdad, anmält sig vilja taga vård om den döda kroppen och bekosta dess begravning.

§ 3.

Vid ålderdoms- och arbetshem, fångvårds-, tvångsarbets-, sinnessjukvårds- och sinnesslöanstalt, offentligt sjukhus samt förlossningsinrättning åligger det vederbörande föreståndare eller sysselman att, där så ske kan, snarast möjligt — vid större avstånd telegrafiskt — meddela i 2 § f) omnämnda närmaste anhöriga till person, som åsyftas i 1 § a)—d), eller i fall, som avses i 1 § g), barnets fader, där han är känd, underrättelse om dödsfallet samt om den tid, inom vilken anmälan om likets omhändertagande senast skall ske. Enahanda skyldighet åligger vederbörande polismyndighet i fråga om lik efter känd person enligt 1 § e). I fråga om lik efter okänd sådan person skall dödsfallet eller likfyndet på lämpligaste sätt av polismyndigheten ofördröjligen bekantgöras.

§ 4.

Beträffande lik, som omförmälas i 1 § a) och b), äger fångvårdsstyrelsen att efter samråd med de medicinska fakulteterna i Uppsala och Lund samt karolinska institutets lärarkollegium utfärda de närmare föreskrifter, som kunna finnas nödiga i fråga om likens avlämnande, transport m. m.

På enahanda sätt har Överståthållarämbetet att, i fråga om lik från huvudstaden av de i 1 § c)—g) avsedda slag, efter överenskommelse med medicinska fakulteten i Uppsala och karolinska institutets lärarkollegium meddela närmare föreskrifter.

§ 5.

Av liken från huvudstaden skola — sedan årligen under månaderna december—mars efter rekvisition 3 lik överlämnats till gymnastiska centralinstitutet och 1 lik till akademien för de fria konsterna — karolinska institutet erhålla halva antalet samt Uppsala universitet återstoden.

§ 6.

Mom. 1. Vidkommande sådana lik från ort utom Stockholm, som avses i 1 § c)—e) samt g), åligger det, om de tillhöra de i c), d) och g) angivna slag, vederbörande anstalts föreståndare eller syssloman samt, om de tillhöra i e) angivet slag, vederbörande polismyndighet att — där anhörig äger rätt att inom viss tid anmäla sig vilja omhändertaga liket och bekosta dess begravande, sedan de anhöriga förklarat sig icke vilja begrava den döde eller tiden tilländagått, utan att anmälan om likets omhändertagande skett — ofördröjligen draga försorg om likets avsändande.

Mom. 2. Liken skola tillsvidare överlämnas:

till Bårhuset n:r 2 i Uppsala (= anatomiska institutionens i Uppsala bårhus)

från Uppsala, Västmanlands, Örebro, Värmlands, Kopparbergs, Gävleborgs, Västernorrlands, Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län;

till Bårhuset n:r 2 i Lund (= anatomiska institutionens i Lund bårhus)

från Malmöhus, Kristianstads, Blekinge, Kronobergs, Jönköpings, Hallands, Göteborgs och Bohus, Skaraborgs och Älvsborgs län; samt

till Bårhuset n:r 2 i Stockholm (= anatomiska institutionens i Stockholm bårhus)

från Stockholms, Södermanlands, Östergötlands, Kalmar och Gottlands län.

Mom. 3. Då ömmande omständigheter föreligga samt i tvivelaktiga fall — såsom då svårighet möter att inom föreskriven tid erhålla besked från anhöriga, huruvida de önska begrava den döde, eller då den döda kroppen befinner sig i stark likomvandling, men läkareintyg däröver är svårt att i hast anskaffa — äger vederbörande att med angivande av de särskilda omständigheterna skyndsammast hos anatomiska institutionens före-

ståndare efterhöra, huruvida liket skall avsändas eller ej; ägande institutionens föreståndare jämväl pröva huruvida, på grund av särskilda omständigheter, till institutionen redan översänt lik må utan föregående dissektion utlämnas till de anhöriga för begravning.

§ 7.

För att icke försvåra likens användande för den anatomiska undervisningen bör lik, som enligt denna förordning skall överlämnas till anatomisk institution, icke dessförinnan underkastas obduktion med mindre vederbörande chefläkare anser obduktion nödvändig för utrönande av dödsorsaken eller för annat vetenskapligt ändamål.

§ 8.

Lik skall före avsändandet nedläggas i likkista, vars botten skall vara täckt med ett minst 5 centimeter högt lager av träkolsstybb, torvströ, torvmull eller därmed jämförligt, fuktighet uppsugande ämne.

Transporten av liken skall ske på billigaste sätt och bekostas av vederbörande anatomiska institution, som, — när transporten måste ske pr. järnväg eller ångbåt — såvitt möjligt, tillhandahåller för ändamålet lämpade lårar, i vilka kistorna under rubriken »naturalier» befordras såsom fraktgods. — Om för transport å järnväg eller ångbåt behöfelig trälår icke kan av institutionen erhållas, bör sådan genom den avsändande myndighetens försorg utan tidsutdrägt anskaffas. Skälig ersättning härför skall gäldas av den anatomiska institutionen.

Samtidigt med avsändande av lik skall vederbörande myndighet i särskilt brev under samma adress översända nödiga uppgifter angående den döde, tecknade å blankett, som tillhandahålles genom vederbörande anatomiska institutions försorg. Är liket icke jordfäst, skall jämväl prästbevis medfölja.

§ 9.

Innan lik översändes till anatomisk institution, skall det på övligt sätt jordfästas, såvida icke härigenom dess avsändande skulle fördröjas utöver i 6 § första stycket avsedd tidpunkt. I annat fall skall det jordfästas i den anatomiska institutionens kapell, innan det får användas för undervisningen.

Sedan lik begagnats för anatomiskt ändamål, skall vederbörande anatomiska institution ombesörja, att detsamma på institutionens bekostnad på passande sätt begravas.

Motivering

för det av mig uppgjorda förslaget särskilt beträffande de punkter, vari detsamma avviker från Medicinalstyrelsens.

Vad först och främst beträffar valet mellan *lag* eller kunglig förordning har jag liksom Medicinalstyrelsen stannat vid det senare, dels emedan det ju här gäller att ersätta en förutvarande kunglig förordning, men dels också emedan sakens ordnande hastar. Ty självspillingarnas anförvanter lida under den nu gällande föråldrade förordningen och landets anatomiska institutioner sakna tillräckligt dissektionsmaterial. Det enklaste sättet att avhjälpa dessa missförhållanden är utan tvivel utfärdandet av en ny, tidsenligare anatomikförordning. I vårt land torde en dylik kunna erbjuda lika stora garantier för de anatomiska institutionernas förseende med tillräckligt dissektionsmaterial som en lag.

§ 1.

Då orden »anatomisal» och »anatomisk» under den tid, då endast grova brottslingar och självspillingar hemfallit åt de anatomiska institutionerna, fått en dålig klang, och då antagligen många av dem, som hava att läsa och hörsamma den kungl. förordningen ifråga icke känna till, att den anatomiska undervisningen är en nödvändig del av läkareutbildningen, så föreslår jag uttryckets »för den anatomiska undervisningens» förändring till »för läkareutbildningens».

Av liknande skäl och för att här så snart som möjligt komma från den makt över tanken, som språket har, föreslår jag, att å den blankett, som enligt § 8 (= Medicinalstyrelsens § 7) skall ifyllt åtfölja varje lik, som insändes till en anatomisk institution, den sistnämnda endast betecknas såsom »bårhuset N:o 2». I *Frankfurt a. M.*, varest en sådan namnförändring införts, har densamma visat sig vara mycket värdefull.

Konsekvensen kunde nu tyckas kräva, att namnet »anatomisk institution» i förordningen överallt utbyttes mot sistnämnda beteckning. Men då den

anatomiska institutionen under sin gamla beteckning är den juridiska person, som har att bekosta liktransporterna etc., anser jag detta mindre lämpligt.

§ 1 a). Då Fångvårdsstyrelsen icke haft något att erinra mot Medicinalstyrelsens förslag upptager jag det här oförändrat. Den anmärkningen har visserligen gjorts (av Länsstyrelserna för Malmöhus och Södermanlands län) att personer, som endast ådömts *fängelsestraff* vid under fängelsetiden inträffat dödsfall ej borde hemfalla åt de anatomiska institutionerna, alldenstund deras konflikt med rättvisan icke berott på »grövre brott». — Men denna anmärkning bortfaller, när huvudprincipen för ett liks tagande till anatomisk institution icke längre är den dödes vandel utan de efterlevande anhörigas pietetsbrist.

§ 1 b). I överensstämmelse med förslag av Länsstyrelsen i Skaraborgs län har Medicinalstyrelsens formulering fullständigats med tillägget »vare sig dödsfallet inträffat därstädes, eller, efter remiss till allmän sjukvårdsanstalt, å sådan anstalt».

§ 1 c) och d). Då i enlighet med fattigvårdslagen av d. 14/7 1918 de dittills s. k. försörjnings- och arbetsinrättningarna ersatts av *ålderdomshem* och *arbetshem* (de sistnämnda avsedda att befria städernas ålderdomshem från socialt mindervärdiga element), så synes mig konsekvensen bjuda att kungörelsen upptager dessa båda kategorier var för sig under de nu införda benämningarna.

Detta så mycket mera, som *arbetshemshjonen* stå de i mom. a. och b. omnämnda kategorierna ganska nära. Liksom dessa hava de varit samhället till skada och last, och det förefaller mig därför endast rättvist, om de liksom dessa mera allmänt efter sin död få en gång vara samhället till nytta.

Helt annorlunda är förhållandet med dem, som äro intagna å *ålderdomshem*. Dessa utgöras åtminstone till största delen av aktningvärda personer, som ofta kanske endast på grund av olyckliga yttre omständigheter sett sig nödsakade att på gamla dagar anlita samhällets hjälp för sitt uppehälle. Särskilt i mindre städer hava dessa personer ofta många vänner, som allvarligt sörja över deras bortgång och vilka med lika stor pietet, som om de varit nära anförvanter, önska omhändertaga och begrava dem efter döden.

Jag finner det därför troligt, att — så länge det ännu relativt allmänt betraktas såsom en nesa för en person att efter sin död bliva underkastad anatomisk undersökning — upptagandet av denna anatomilikkategori i den utsträckning, som Medicinalstyrelsen föreslagit, skulle leda till ännu mycket större förtrytelse än den nu gällande förordningen angående liken efter

självspillingar. För denna uppfattnings riktighet tala f. ö. yttrandena från flera av landets länsstyrelser (Länsstyrelserna i Kalmar, Södermanlands, Malmöhus, Örebro och Jönköpings län). Jag föreslår därför, att i § 1 d. siffran 25,000 förändras till 50,000.

Nu kan det visserligen förutses, att även i städer med mera än 50,000 invånare det då och då måste inträffa ett liknande fall, då sörjande, närstående vänner till en å ålderdomshem avliden person önska bekosta dennes begravning och dymedelst rädda hans döda kropp från dissektion. Men för dylika fall bör det av mig föreslagna tillägget (3) till § 6, varigenom den ifrågavarande anatomiska institutionens föreståndare tillerkännes rätt att i ömmande fall medgiva undantag från regeln, utgöra ett tillräckligt direktiv.

I överensstämmelse med Karolinska Institutets Lärarekollegium föreslår jag att här upptagas de lik från rikets anstalter för sinnessjuka, vilka icke omhändertagas och begravas av sina anhöriga. Denna anatomilikkategori ingår redan i dissektionsmaterialet i flera europeiska länder.

De till denna kategori hörande individerna hava ofta under decennier varit andligen döda för anförvanter och vänner. Pieteten torde alltså här mindre än någonsin stötas av en anatomisk undersökning. Härtill kommer, att ifrågavarande patienter ofta länge legat samhället till last och först efter sin död kunna i någon mån åter betala sin skuld till detsamma.

Det återstår så att taga hänsyn till sinnessjukhusläkarnes samt till de kvarlevande patienternas känslor. De förra äro med rätta känsliga för, att deras patienter ej betraktas såsom sådana av något slags lägre klass. Men då förslaget dessutom upptager å allmänna sjukhus avlidna patienter, torde denna stötesten härmed bortfalla. Att den senare kategorien begränsats till städer med mera än 50,000 invånare har endast praktiska skäl. Då de, som avlidit å ålderdomshemmen i städer med mindre än 50,000 inv., efter sin död icke skulle tillfalla de anatomiska institutionerna, synes det mig olämpligt att liken efter personer, som i ännu mindre grad eller kanske ej alls legat samhället till last, skulle i sådana småstäder göra det. Men detta betraktelsesätt kan ej tillämpas på sinnessjukvårdsanstalterna, av vilka alla de största äro anslutna till småstäder och som för övrigt bilda ett slags samhällen för sig. — Vad till sist de kvarlevande sinnessjukhuspatienterna beträffar, så skulle man ju kunna tänka sig, att i vissa fall deras tillstånd kunde menligt påverkas av underrättelsen, att en f. d. medpatient förts till anatomiska institutionen för att dissekeras. Men det torde icke erbjuda någon större svårighet att på ett sinnessjukhus förhindra framkomsten av dylika underrättelser till dem, som skulle kunna taga skada därav.

Den i samma mom. upptagna likkategorien efter personer, som äro på allmän bekostnad intagna å vårdanstalt för sinnesslöa utgör ett nytt förslag av undertecknad, vilket synes mig endast såsom en konsekvens av det närmast föregående. På ungefär samma grunder, som gälla de sinnessjuka, böra enligt min mening även de *sinnesslöa* tillfalla de anatomiska institutionerna, då ingen anhörigs pietet därav såras.

§ 1 e). Det av mig föreslagna tillägget till detta mom. utgör ingen saklig förändring av Medicinalstyrelsens förslag, utan endast ett förtydligande. Det avser att förhindra onödig transport till de anatomiska institutionerna av lik, som i regel icke komma att tillfalla dessa.

§ 1 f). Den här föreslagna likkategorien har upptagits närmast efter den i Norge gällande lagen. Denna likkategori kommer visserligen icke att bliva stor, men måste dock för det goda exemplets skull anses betydelsefull. Särskilt då det gäller, att snarast möjligt komma från den hos många befintliga vanföreställningen att den anatomiska undersökningen skulle innebära något för individen vanhedrande, hava de personer, som av ideella skäl testamentera sina döda kroppar till de anatomiska institutionerna, en vacker mission att fylla. Deras namn borde — tycker jag — inhuggas i en minnestavla å den anatomiska institution, vars välgörare de på detta fördomsfria sätt velat bliva.

§ 1 g). Upptagandet av denna likkategori innebär endast legaliserandet av en sedan lång tid existerande tradition i vårt land. Såväl i Stockholm som i Uppsala och Lund hava liken efter de barn, som å närbelägna allmänna förlossningsinrättningar framfötts döda eller dött snart efter födelsen, utan att modern gjort anspråk på barnets döda kropp i och för begravning, brukat överlämnas till de anatomiska institutionerna, varest de kommit såväl den anatomiska forskningen som läkareutbildningen till godo.

Då det nyfödda barnets kropp i många stycken till sin byggnad avviker från den vuxnes, och då den blivande läkaren naturligtvis ej får vara okunnig härom, så ligger det i öppen dag, vilket viktigt anatomiskt undervisningsmaterial denna likkategori utgör.

På vissa ställen i Tyskland har man för att tillfredsställa detta behov av lik av nyfödda på de anatomiska institutionerna till och med gått så långt, att man köper dylika lik av mer eller mindre privat praktiserande barnmorskor. Men denna sed förefaller mig på flera sätt betänklig och alltså icke efterföljansvärd. Jag föreslår därför, att avlämningsskyldigheten begränsas till de allmänna förlossningsinrättningarna i de båda universitetsstäderna samt i städer med mera än 50,000 invånare.

Vetorätten synes mig beträffande denna likkategori kunna begränsas

till endera av barnets föräldrar och tiden, inom vilken veto kan uttalas (för en effektiv balsamerings skull), till 24 timmar efter dödsfallet. Minst en av föräldrarna är ju i regel tillstädes i detta fall och kan alltså omedelbart giva sin önskan tillkänna.

De fall, som utgöra undantagsfall från denna regel, kunna få sin särskilda behandling efter överenskommelse mellan överläkaren å förlossningsinrättningen och anatomiska institutionens föreståndare.

§ 2.

§ 2 a) i mitt förslag överensstämmer i sak med § 2 b i Medicinalstyrelsens. Den av mig föreslagna förändringen innebär endast ett förtydligande.

§ 2 b) är dikterad av hygieniska skäl samt av omsorgen att bespara de anatomiska institutionerna från onödiga liktransportkostnader. Då »höggradig likomvandling» emellertid är ett tänjbart begrepp och då det kan befaras, att detta mom. eljest skulle kunna utnyttjas för att undandraga de anatomiska institutionerna för dissektion fullt användbara lik, så synes det mig nödvändigt, att läkareintyg här i regel fordras.

I vissa fall kan det visserligen tänkas, att anskaffandet av läkareintyg angående likets förruttnelsegrad innebär en onödig svårighet för den avsändande myndigheten. Men för dylika fall angiver § 6 mom. 3. ett undantag.

§ 2 c). Det av mig här föreslagna tillägget avser likaledes, att avlasta de anatomiska institutionerna från onödiga liktransportkostnader. Detta sker — enligt min mening — enklast och effektivast genom att man lägger i den anatomiska institutionens föreståndares hand möjligheten att efter behov av- eller tillkoppla sommartiden samt de leveransorter, som äro belägna längst bort eller som av andra skäl föranleda de drygaste omkostnaderna.

De skäl, som föranlett Medicinalstyrelsen att särskilt undantaga Norrbottens, Västerbottens och Gottlands län, bortfalla härmed.

Med den av mig föreslagna formuleringen vinnes alltså, att landet och året i dess helhet träffas av förordningen, men att trots detta ingen risk för för stor liktillförsel till anatomisalarna kommer att förefinnas; samt att i framtiden ändrade förhållanden ej med det snaraste torde behöva göra den nu föreslagna förordningen oduglig.

§ 2 d). För rättssäkerhetens skull torde det vara riktigast att undantaga de lik, vars besiktning enligt promulgationsförordningen givit anledning till rättsmedicinsk obduktion eller s. k. polisobduktion för fastställande

av dödsorsaken. I dylika fall kan ju nämligen ibland en förnyad rättsmedicinsk undersökning av samma lik bliva av nöden och det kan alltså icke vara lämpligt att genom dissektion av ett dylikt lik omöjliggöra en sådan. Såsom anatomiskt dissektionsmaterial hava f. ö. dessa obducerade lik relativt ringa värde.

§ 2 e). Å de allmänna förlossningsinrättningar, varest undervisning i instrumental-förlossning bedrives, behövas en del av de i § 1 g. omnämnda liken för denna undervisning. De böra därför givetvis för detta ändamål få stanna kvar på inrättningen ifråga.

§ 2 f). Beträffande *veto-rätten* mot dissektion föreslår jag, att Medicinalstyrelsens förslag utvidgas till »trolovad», men att det i detsamma förekommande uttrycket »anhörig» preciseras till »anhörig i rätt upp- eller nedstigande led samt syskon». Detta i överensstämmelse med den i Norge gällande lagbestämmelsen.

Vad för övrigt beträffar de olika likkategorier, för vilka vetorätt mot dissektion skall råda, så finner jag det riktigast, att de icke alla skäras över en kam.

Har t. ex. en person av ideella skäl testamenterat sin döda kropp till en anatomisk institution för att dymedelst efter sin död göra en god gärning, så anser jag, att detta bör respekteras även av de mest närstående anhöriga. Att i dessas händer då lägga makten att trotsa den dödes ifrågavarande sista vilja, kan jag ej finna berättigat.

De övriga likkategorierna kunna uppdelas i två grupper, av vilka den ena utgöres av samhällets moraliska utskum, under det att den andra innehåller antingen moraliskt oansvariga individer eller sådana av — i stort sett — felfri moral.

Lika självklart, som det är att den sistnämnda gruppen bör åtnjuta förmånen av de anhörigas vetorätt mot dissektion, lika rättvist kunde det, från viss synpunkt sett, förefalla, att denna förmån bortfölla för den förstnämnda kategorien. Det synes endast kunna tillfredsställa det allmänna rättsmedvetandet, att sådana brottslingar, som kanske hela sitt liv varit samhället till last, åtminstone efter sin död en gång skulle bliva det till nytta.

Jag har därför varit starkt betänkt, att i mitt förslag försöka dela upp den i § 2 a) omnämnda gruppen i svåra och mindre svåra lagbrytare samt undantaga de förra från den vetorätt, som enligt förslagets § 2 d) eljest tillkommer den dödes anhöriga.

Då det emellertid vid dessa försök att draga en gräns mellan lagbrytare av olika brottslighetsgrad förefallit mig omöjligt att t. ex. enbart med

stöd av det ådömda straffet skilja de utpräglat antisociala individerna från dem, som endast av olyckliga omständigheter drivits till svårare brott, så har jag till slut uppgivit tanken att föreslå borttagande av vetorätten för *svårare* brottslingars anförvanter.

Beträffande *veto-rätten i allmänhet* har jag tagit i allvarligaste övervägande, om den icke, såsom av länsstyrelserna i Gävleborgs, Uppsala och Linköpings län påyrkats, skulle kunna utsträckas även till avlägsnare anförvanter samt vänner till den döde. Själv är jag av den meningen, att, när dylika personer — som stått den döde så nära, att deras sorg över dödsfallet kan tänkas vara lika stor som en närmre anförvants — vilja omhändertaga och begrava den döde, deras önskan också bör tillmötesgå.

Men erfarenheten från vissa av Europas kulturländer (se ovan sid. 35) visar, att en vetorätt, som utsträckts till *alla*, som anmäla sig vilja bekosta en döds begravning, i regel blir mycket farlig för statsintresset att förse de blivande läkarna med anatomiskt studiematerial. Personer, som trängta efter medmänniskors erkännande för filantropisk verksamhet, och som med ensidigt känslotänkande betrakta anatomiliksprösmålet, tro sig nämligen göra en god gärning genom att uttala veto mot dissektion av såväl kända som okända. De sammansluta sig ej sällan till större eller mindre föreningar med huvuduppgift att genom bärande av begravningskostnaderna för de flesta, ja, eventuellt för *alla* lik, som skulle hava tillfallit de anatomiska institutionerna, undandraga dessa dissektion.

Det är därför nödvändigt att för varje dylikt fall taga i övervägande, om undervisningsintresset eller de efterlevandes pietet för den döde har mest att betyda; och, då anatomiska institutionens föreståndare enligt min mening är den ende, som torde vara i stånd att däröver i hast fälla en någorlunda opartisk dom, har jag i mitt förslag förlagt bestämmanderätten till denne (se § 6 mom. 3).

Jag förutsätter härvid, att institutionsföreståndaren i varje fall, då verklig pietet för den döde förefinnes, på liberalaste sätt skall begagna sig av sin rätt att fritaga dylika lik från dissektion och att han, sedan den nya förordningen trätt i kraft, tack vare det ökade likleveransområdet och det ökade antalet likkategorier, skall kunna hava råd till att vara liberal, utan att läkareutbildningen därför skall behöva taga skada.

Beträffande veto-rättens begränsning till *de* anhöriga, som *vilja* bekosta begravningen, har jag — trots de anmärkningar, som däröver gjorts av en del länsstyrelser — anslutit mig till Medicinalstyrelsens ursprungliga förslag. Detta har synts mig nödvändigt — särskilt med hänsyn till den ovan nämnda pseudofilantropiska verksamheten, som — om bestämmelsen om

begravningskostnadernas gäldande bortfölla — med säkerhet kan beräknas skola beröva de svenska anatomiska institutionerna deras viktigaste undervisningsmaterial.

En sak önskar jag i detta sammanhang särskilt framhäva: det är enligt detta förslags andemening *bristen på pietet* för den döde, *icke* fattigdomen, som skall föra hans kropp till anatomisk institution.

Visserligen torde det förhålla sig så, att samma förhållanden, som för-
anlett bristen på pietet för en död ej sällan också givit anledning till armod under livet. Det kan nog därför icke undvikas, att flertalet anatomik måste bli fattiglik. Det ligger i sakens natur och måste tålas.

Men fattigdomen i och för sig får enligt min mening icke på minsta sätt vara utslagsgivande. I de fall, då verklig sorg efter den döde finnes, men då fattigdom skulle hava hindrat de anhöriga att begagna sig av sin veto-rätt, torde dessa — såsom Länsstyrelsen i Stockholms län framhäver — icke förgäves behöva vädja till den allmänna eller enskilda offervilligheten för att erhålla medel till begravningskostnaderna.

Efter all erfarenhet utomlands ifrån riskerar man, såsom ovan antytts, snarare, att denna offervillighet går för långt; på så sätt att den — utan hänsyn till förhandenvaron eller bristen på pietet för den döde och utan all tanke på statsintresset av en god läkareutbildning — huvudlöst inriktar sig på att »rädda» alla lik undan de anatomiska institutionerna.

Beträffande den *tid*, inom vilken veto mot anatomisk undersökning skall kunna uttalas, har jag närmast med tanke på behovet av en snar balsamering i mitt förslag upptagit Medicinalstyrelsens 3-dagarsfrist. Emot denna har det visserligen från flera håll anmärkts, att den är alltför kort; och det kan ju icke nekas, att denna anmärkning i vissa fall kan synas befogad. — Detta torde framför allt bliva fallet, när det gäller lik efter okänd person. Men härvid är att märka, att dylika lik genom polismyndighetens försorg sannolikt alla bli obducerade och på grund härav automatiskt undandragas anatomisk undersökning (enl. § 2 d). — Befinna sig de veto-berättigade anförvanterna inomlands eller, ej allt för fjärran utomlands, torde f. ö. — såsom Överståthållareämbetet i sitt yttrande av den ²⁰/3 1912 framhäver — såväl underrättelse som svar i allmänhet kunna givas pr telegraf inom 3 dagar. För de fall, där detta icke kan ske, erbjuder § 6 mom. 3 i mitt förslag möjlighet till tillmötesgående mot anförvanterna till och med sedan balsamering av liket skett.

§ 3. — Mom. 1. § 3 i Medicinalstyrelsens förslag har införlivats i § 2 f).

Även de övriga av mig i denna paragraf föreslagna ändringarna av Medicinalstyrelsens förslag innebära ingen förändring i sak utan utgöra endast ett förtydligande samt en konsekvens av de förändringar, som vidtagits med paragraferna 1 och 2.

§ 4. — Jag tillstyrker här Medicinalstyrelsens förslag oförändrat (se §§ 4 och 5, Bil. A).

§ 5. I denna § bör till undvikande av oklarhet såväl den princip, efter vilken huvudstadens lik skola fördelas mellan Karolinska institutet och Uppsala universitet, som ock det antal lik, vilka årligen skola tillfalla Gymnastiska Centralinstitutet, resp. Akademien för de fria konsterna, uttryckligen angivas.

Vad då först och främst beträffar fördelningen av huvudstadens anatomilik mellan de anatomiska institutionerna i Stockholm och Uppsala, synas mig de nu (sedan den ²⁶/₄ 1861) gällande bestämmelserna, som påbjuda *lika fördelning* dem emellan, böra bibehållas.

Beträffande de för undervisningen i anatomi å *Gymnastiska centralinstitutet*, resp. å *Akademien för de fria konsterna* behövliga liken, synes mig likaledes de nu gällande bestämmelserna (av den ¹⁹/₁₁ 1880) böra bibehållas. Enligt dessa skola av huvudstadens anatomilik »årligen till *Gymnastiska centralinstitutet* avlämnas 3:ne och till *Akademien för de fria konsterna* 1 lik, vilket senare vederbörande lärare vid Akademien äger att utvälja. Dessa 4 lik skola dock tagas i beräkning, då fördelning göres av likmaterialet mellan Karolinska institutet och Uppsala medicinska fakultet». (Se sid. 16 i *Key-Åberg*: Gällande bestämmelser rörande tillgången till lik för den anatomiska undervisningen i Stockholm, Uppsala och Lund. Stockholm 1899).

Då Gymnastiska centralinstitutets styrelse i sitt yttrande av den ¹⁸/₁₂ 1912 framställt den önskan, att årligen 5 lik måtte ställas till dess disposition, har jag tagit i övervägande, om icke denna önskan kunde tillfredsställas eller om icke åtminstone formuleringen borde bli »3 eller, då liktillgången är riklig, 5». Men då jag erhållit kännedom om, att tidvis ingen ordnad dissektion å institutet förekommit, har jag snarare varit böjd att föreslå siffrans minskning till 2 eller 1. Det måste nämligen anses såsom onödigt slöseri med det värdefulla undervisningsmaterialet, när ingen ordnad dissektion å detsamma sker. Väl gjorda anatomiska fantom, som numera finnas i handeln, skulle enligt min mening tillsammans med ett bättre utnyttjat lik utgöra ett värdefullare undervisningsmaterial för blivande gymnaster än 5 stycken illa utnyttjade lik.

Då emellertid den anmärkning, jag ovan gjort, enligt från tillförlitligt

håll erhållen upplysning, för närvarande icke har berättigande, ansluter jag mig till Medicinalstyrelsens förslag, att såsom hittills 3 lik årligen ställas till Gymnastiska centralinstitutets förfogande.

§ 6. — Jag har föreslagit att stryka uttrycket »skyndsammast hos ifrågavarande anatomiska institutioners föreståndare efterhöra, huruvida liket dit bör avsändas, och att i så fall», och jag fäster stor vikt vid att detta uttryck utgår. Denna bestämmelse skulle nämligen draga med sig en massa onödigt skriveri eller telefonerande, både för den avsändande myndigheten och för institutionsföreståndaren.

Den innebär ju nämligen, att även de självklara fallen skulle belastas och ibland även försenas med dessa frågor och svar. Genom den av mig föreslagna förändringen av § 2 c bortfaller för de icke-tveksamma fallen behovet av denna passus i § 6.

För de tveksamma fallen ersättes den av det av mig föreslagna momentet 3 i samma paragraf.

Genom dessa förändringsförslag avser jag att för alla självklara fall få en automatisk avsändningsordning till stånd.

Då det för dissektionsmaterialets duglighet är av allra största vikt, att all onödig tidsutdräkt vid anatomilikens avsändande undvikes, så föreslår jag, att uttrycket »snarast möjligt» utbytes emot det starkare ordet »ofördröjligen». Härmed avser jag framhäva, att liken skola avsändas omedelbart efter de i § 2 f omnämnda 3 dagarna, resp. de i § 1 g omnämnda 24 timmarnas förlopp eller i de fall, då sådant är möjligt utan att träda någons rätt för nära, *redan dessförinnan*.

En sådan möjlighet föreligger t. ex. då de anhöriga, som enligt § 2 f hava vetorätt mot dissektion, redan en eller två dagar efter dödsfallet förklara sig icke önska omhändertaga och begrava den döde. En annan sådan möjlighet förefinnes beträffande de i § 1 g omnämnda barnliken, då modern (eller fadern) omedelbart efter ett dött barns födelse förklarar sig icke önska omhändertaga och begrava detsamma.

Övriga av mig föreslagna förändringar inom § 6 mom. 1 utgöra endast en konsekvens av de i § 1 gjorda ändringsförslagen.

Regionindelningen i denna § föreslår jag att bilda ett särskilt mom. (2) inom densamma. Det förefaller mig nämligen troligt, att densamma i en framtid, då praktisk erfarenhet av förordningens verkan vunnits, kan behöva mer eller mindre starkt förändras till förmån för det eller de ställen, där dissektionsmaterialet visat sig vara för ringa i förhållande till dissekantantalet.

Med ordet »tillsvidare» önskar jag därför markera den ifrågavarande regionindelningens tillfälliga karaktär.

Härmed bortfaller omsorgen att försöka i förväg avväga, om de 3 regionerna hava de riktiga proportionerna i förhållande till dissekantantalet å de 3 anatomiska institutionerna. Ett försök, som f. ö. varit dömt att för framtiden misslyckas, då relationen mellan dissekantantalen å de 3 ställena på mycket kort tid kan avsevärt förskjutas.

Jag upptager därför Medicinalstyrelsens förslag till regionindelning endast med den förändringen, att till *Uppsala*-regionen Norrbottens och Västerbottens län samt till *Stockholms*-regionen Gottlands län ytterligare medräknas. (Angående skälen härtill se ovan sid. 49!)

Såsom en konsekvens till mitt förslag av ordalydelsen till den i § 8 omnämnda blanketten (Bilaga B) föreslår jag, att liken skola överlämnas till de olika institutionernas bårhus, samt att dessa till skillnad från övriga sådana betecknas med numret 2.

Med tillfogandet av mom. 3 till § 6 avser jag — såsom redan antytt — att låta vissa undantagsfall komma under särskilt bedömande av den anatomiska institutionens föreståndare. Härvid är det, som sagt, min förhoppning, att det likmaterial, som efter denna förordnings ev. ikraftträdande kommer att automatiskt tillföras de anatomiska institutionerna, skall visa sig vara så rikligt, att institutionsföreståndaren i varje verkligt ömmande fall skall kunna utan skada för undervisningen medgiva likets omedelbara jordande.

§ 7. — På ovan (s. 35) angivna grunder måste obduktionsrätten å de lik, som skola tillfalla de anatomiska institutionerna, begränsas. Jag föreslår därför, att en särskild paragraf emot onödig obduktion intages i förordningen.

Såsom en konsekvens härav måste naturligtvis den i Medicinalstyrelsens instruktion av den ³⁰/₁₂ 1885 för de biträdande läkarna vid Statens kur- och vårdanstalter för sinnessjuke gjorda bestämmelsen, § 3, mom. 7, att alla å rikets sinnessjukvårdsanstalter avlidna skola obduceras, bortfalla.

Gränsen emellan från medicinskt vetenskaplig synpunkt »nödvändig» och »onödig» obduktion är emellertid mycket svår att draga. Å flera ställen utomlands har det visat sig, att, om ifrågavarande gräns får fritt dragas av alla sjukhusläkarna, detta leder till verklig skada för den anatomiska undervisningen (se ovan sid. 35). Jag föreslår därför, att bestämmanderätten angående obduktionen lägges i händerna på chefläkaren, som endast då det

gäller ett vetenskapligt intresse av vikt, däri inbegripet *ett annat, med anatomiundervisningen jämbördigt undervisningsintresse* — t. ex. den med klinisk undervisning förbundna patologiskt-anatomiska undervisningen — bör tillstads obduktion å sådana lik, som skola tillfalla anatomisk institution.

§ 8. — Denna paragraf motsvarar § 7 i Medicinalstyrelsens förslag. De tillägg, varmed jag försett denna §, avse dels att fylla de krav, som Järnvägsstyrelsen måste ställa i och för transport å järnväg, och dels att vara förtydliganden till den avsändande myndighetens tjänst och efterrättelse.

§ 9 motsvarar § 8 i Medicinalstyrelsens förslag.

Då det är att befara, att denna paragraf i den av Medicinalstyrelsen föreslagna formen — åtminstone på landsbygden — ej sällan skulle föranleda ett för en effektiv balsamering farligt fördröjande av likens avsändning till de anatomiska institutionerna, så föreslår jag, att den möjlighet, som hittills funnits — att låta jordfästningen kunna ske även i den anatomiska institutionens kapell — måtte få kvarstå.

Bilaga A.

Medicinalstyrelsens den 6/2 1911 avgivna förslag till Nådig
kungörelse angående liks tillhandahållande åt de
anatomiska institutionerna.

§ 1.

För den anatomiska undervisningens behov skola till de anatomiska institutionerna i riket överlämnas

dels lik efter personer, som vid dödstillfället:

a) undergå dem genom kraftätagande dom för brott ådömt straffarbete eller fängelsestraff, vare sig dödsfallet inträffat inom fängelse eller häkte eller, efter remiss till allmän sjukvårdsanstalt, å sådan anstalt;

b) äro internerade å tvångsarbetsanstalt;

c) äro till full försörjning intagna å försörjnings- eller arbetsinrättning i stad med mera än 25,000 invånare och avlida å inrättningen eller, efter remiss till allmän sjukvårdsanstalt, å sådan anstalt;

dels även lik, beträffande vilka

d) undersökning jämlikt nådiga förordningen den 16 februari 1864 om nya strafflagens införande m. m. 16 § 1 mom. företagits.

§ 2.

Lik, som i 1 § omförmälas, må dock icke till anatomisk institution överlämnas i det fall att:

a) make eller maka eller anhörig inom nedan i 3 § angiven tid anmält sig vilja taga vård om den döda kroppen och bekosta dess begravning;

b) döden orsakats av akut smittosam sjukdom;

c) dödsfallet inträffat eller liket funnits antingen inom något av Norrbottens, Västerbottens eller Gottlands län eller, i den övriga delen av riket, å ort på mera än tre mils avstånd från järnvägsstation.

§ 3.

Mom. 1. Den tid, inom vilken anmälan enligt 2 § a) får göras, bestämmes till tre dagar efter dödsfallet eller efter ett liks anträffande eller, vidkommande lik efter okänd person, efter det kungörelse, som nedan sägs, blivit utfärdad.

Mom. 2. Det åligger vederbörande föreståndare för fångvårds-, försörjnings- eller arbetsanstalt att, där så ske kan, snarast möjligt meddela make eller maka eller anhörig till person, som åsyftas i 1 § a), b) och c), underrättelse om hans död. Enahanda skyldighet åligger vederbörande polismyndighet eller kronobetjäning i fråga om lik efter känd person enligt 1 § d). I fråga om lik efter okänd sådan person skall dödsfallet eller likfyndet på lämpligt sätt skyndsamt bekantgöras.

§ 4.

Beträffande lik, som omförmäles i 1 § a) och b), äger Fångvårdsstyrelsen att med de medicinska fakulteterna i Uppsala och Lund samt Karolinska Institutets lärarkollegium överenskomma och därefter utfärda de närmare föreskrifter, som kunna finnas nödiga i fråga om likens avlämnande, transport m. m.

§ 5.

På enahanda sätt har Överståthållareämbetet att, i fråga om lik från huvudstaden av de i 1 § c) och d) avsedda slag,

efter överenskommelse med medicinska fakulteten i Uppsala och Karolinska Institutets lärarkollegium meddela närmare föreskrifter.

§ 6.

Vidkommande lik från landsorten åligger det, om de tillhöra det i 1 § c) angivna slag, vederbörande föreståndare för försörjnings- eller arbetsinrättning och, om de tillhöra det i 1 § d) angivna slag, vederbörande polismyndighet eller kronobetjäning att skyndsammast hos ifrågakommande anatomiska institutioners föreståndare efterhöra, huruvida liket bör dit avsändas, och att i så fall, sedan rättsmedicinsk obduktion, i händelse därom förordnats, blivit verkställd, om likets avsändande snarast möjligt draga försorg; skolande liken överlämnas:

till anatomiska institutionen i Uppsala

från Uppsala, Västmanlands, Örebro, Värmlands, Kopparbergs, Gävleborgs, Västernorrlands och Jämtlands län;

till anatomiska institutionen i Lund

från Malmöhus, Kristianstads, Blekinge, Kronobergs, Jönköpings, Hallands, Göteborgs och Bohus, Skaraborgs och Älvsborgs län; samt

till anatomiska institutionen i Stockholm

från Stockholms, Södermanlands, Östergötlands och Kalmar län.

§ 7.

Transporten av liken skall bekostas av vederbörande anatomiska institution, som, så vitt möjligt, tillhandahåller för ändamålet lämpade lärar, i vilka liken under rubriken »naturalier» befordras å järnväg såsom fraktgods.

Varje lik skall härvid åtföljas av uppgifter angående dessamma, tecknade å blankett, som genom den anatomiska institutionens försorg tillhandahålles.

§ 8.

Innan lik översändes till anatomisk institution, skall det på övligt sätt jordfästas.

Sedan lik begagnats för anatomiskt ändamål, skall vederbörande anatomiska institution ombesörja, att detsamma på dess bekostnad på passande sätt begravas.

Bilaga B.

Förslag till i 8 § omnämnd blankett.

Härmed översändes till bårhuset n:r 2 i
liket efter
från
född den i
död den i
Dödsorsak:
konstaterad av

Anhöriga, som avses i förordningen den
angående tillhandahållande av lik åt de anatomiska institutionerna,
äro okända,
hava förklarat sig icke önska omhändertaga och begrava den döde,
hava icke inom i nämnda förordning angiven tid anmält sin önskan att
begrava den döde.

Liket är härstädes jordfäst ¹.

Liket är härstädes icke jordfäst. Prästbevis medföljer.

..... den 19

¹ I så fall behöver prästbevis ej medsändas.

Obs.! Å blankettens baksida kan lämpligen anatomik-förordningen
helt eller delvis avtryckas.

Förteckning över de bilagor, som av sparsamhetsskäl
här icke avtryckts.

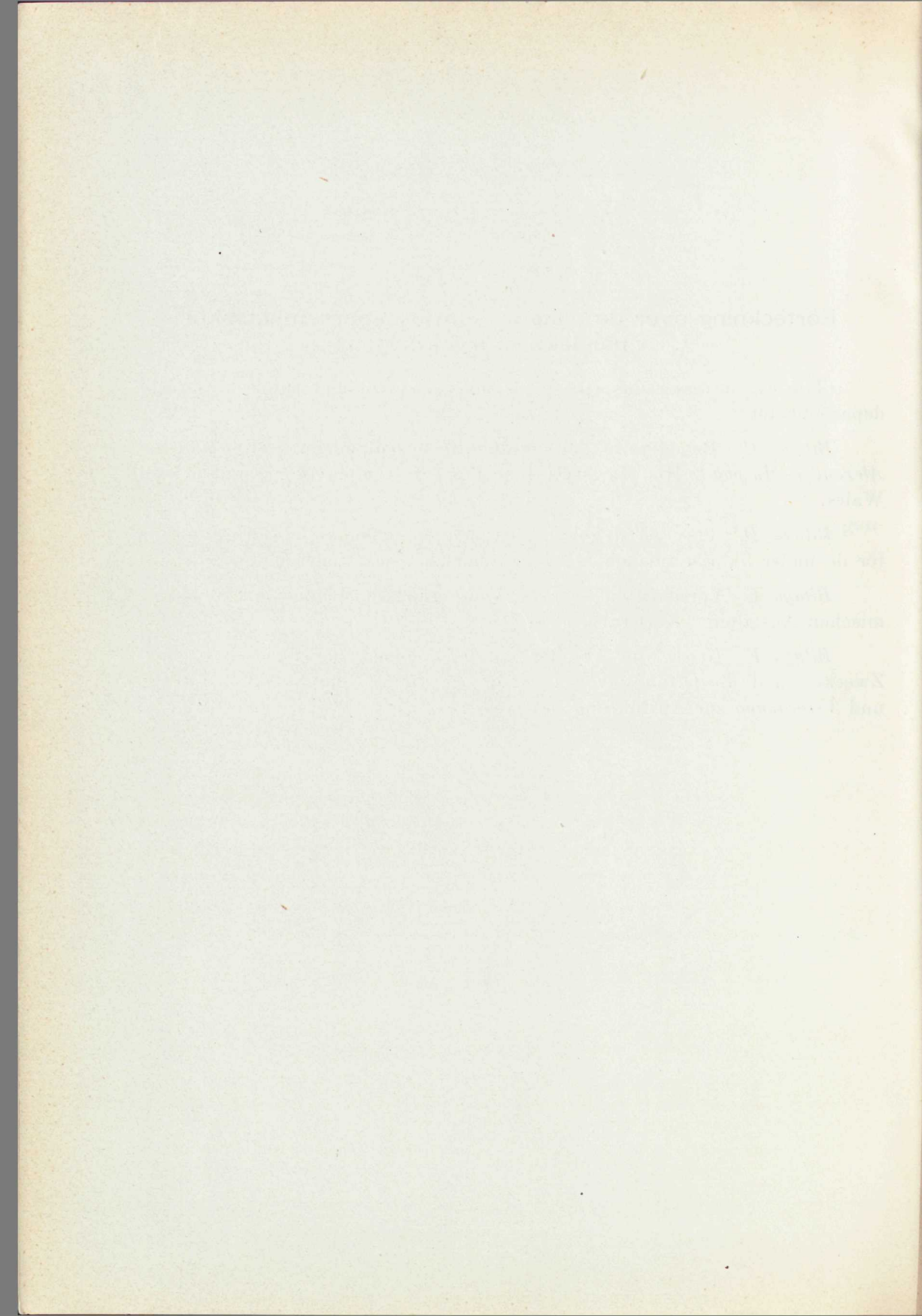
(Till ev. intresserades tjänst insändas dessa bilagor till Ecklesiastikdepartementet.)

Bilaga C. Redogörelse för anatomik-förhållandena i England av *Alexander Macphail*, His Majesty's Inspector of Anatomy for England and Wales.

Bilaga D. Prov på flygblad, som årligen utsändas av föreståndarne för de under likbrist lidande tyska anatomiska institutionerna.

Bilaga E. Vorschriften über die Ablieferung von Leichen an die anatomischen Anstalten. Karlsruhe, 1904.

Bilaga F. Gesetz, die Ablieferung der Leichen zu wissenschaftlichen Zwecken und die Öffnung von Leichen betreffend; vom 5. Oktober 1912; und *Verordnung* zur Ausführung des Gesetzes — — —. Dresden 1912.

Statens offentliga utredningar 1922.

Kronologisk förteckning.

Fortsättning från omslagets andra sida.

43. Betänkande med förslag till allmän sjukhusstadga m. m. Norstedt. 302 s. **S.**
44. Kommunikationsverkens lönekommitté. 4. Betänkande angående pensionering av icke-ordinarie personal vid postverket, telegrafverket, statens järnvägar och statens vattenfallsverk. Tullberg. x, 112 s. **K.**
45. Odlingsorganisationens verksamhet åren 1918—1922. Marcus. 46 s. **Jo.**
46. Betänkande med förslag till lag om tvångsuppföstran åt unga förbrytare m. m. Beckman. iv, 232 s. **Ju.**
47. Jordkommissionens betänkanden. 4. Om bildande av nya jordbruk m. m. Marcus. 358 s. **Ju.**
48. Jordkommissionens betänkanden. 5. Redogörelse för resultatet av vissa av jordkommissionen företagna enkäter i jordfrågan. Av F. Sandberg. Marcus. vij, 239 s. **Ju.**
49. Utredning angående omorganisation av polisväsendet i riket. Av S. Linnér. Beckman. ix, 416 s. **S.**
50. Bilaga till statistiksakkunnigas betänkande. Redogörelse för huvuddragen av den officiella statistikens utveckling och nuvarande organisation i Sverige jämte kort översikt av dess organisation i vissa främmande länder samt i internationellt hänseende. Av S. Wicksell. Beckman. 118 s. **Fi.**
51. Flottans skolsakkunnigas betänkande 4 angående undervisningsplan för skolor och kurser vid sjömanskåren. Tullberg. xj, 146 s. 2 bil. **Fö.**
52. Tull- och traktatkommitténs utredningar och betänkanden. 16. Den svenska järnhanteringsutveckling med särskild hänsyn till åren 1890—1913. Av S. K. Stockman. Marcus. iv, 102 s. **Fi.**
53. Tull- och traktatkommitténs utredningar och betänkanden. 17. Den svenska glasindustriens utveckling med särskild hänsyn till dess ställning åren närmast före världskriget. Av B. Ohlin. Marcus. iv, 101 s. **Fi.**
54. Förslag om upprättande av ett under Kungl. Arméförvaltningens sjukvårdsstyrelse lydande statsapotek. V. Pettersson. 162 s. **Fö.**
55. Bokföringen vid försvarsförvaltningen. Tillägg till betänkande och förslag angående organisation av den centrala försvarsförvaltningen. Palmquist. (5), 76 s. **Fö.**
56. K. Socialstyrelsens utlåtande med förslag till lag angående hyresregleringens avveckling m. m. Norstedt. 42 s. **S.**
57. Utredning och förslag rörande förskaffande av lik för den för läkareutbildningen nödvändiga anatomiska undervisningen. Av I. Broman. Lund, Berling. 63 s. **E.**

Anm. Om särskild tryckort ej anges, är tryckorten Stockholm. Bokstäverna med fetstil utgöra begynnelsebokstäverna till det departement, under vilket utredningen avgivits, t. ex. **E.** = Eklesiastikdepartementet, **Jo.** = Jordbruksdepartementet. Från den 1 april, då kungörelsen den 3 febr. 1922 ang. statens offentliga utredningars yttre anordning (nr 98) trädde i kraft, utgivas utredningarna i omslag med enhetlig färg för varje departement.

Statens offentliga utredningar 1922.

Systematisk förteckning.

(Siffrorna inom parentes hänvisa till den kronologiska förteckningen för januari—mars 1922.
Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen från och med april 1922.)

Allmän lagstiftning. Rättskipning. Fångvård.

Förb. utkast till strafflag. Förmögenhetsbrotten. 2. (17)
Lekmannaelementets användande inom civilprocessen. (25)
Betänkande rörande internering av farliga återfallsförbrytare. (26)
Utkast till lag om visst tryggnad av byggnadsborgeräres fordringar m. m. [26]
Förslag till lag om tvångsuppföstran. [46]

Statsförfattning. Allmän statsförvaltning.

1921 års pensionskommittés betänkande. 1. (10)
Några iakttagelser från 1921 års riksdagsmannaval. [1]
Statistiksakkunnigas betänkande. [15] Bilaga till d.o. [50]
Kommunikationsverkens lönekommitté 4. [44]

Kommunalförvaltning.

Städernas skyldigheter och rättigheter i förhållande till staten. (3)
Kommunalförfattningssakkunnigas betänkande. 3. (15)
Bilaga till d.o. (16)
Om röstsammanräkning vid kommunala val. [21]

Statens och kommunernas finansväsen.

Betänkande angående tillverkning och beskattning av maltdrycker. (11)
Utlåtande angående kontrollen över sockertillverkningen. (13)

Tull- o. traktatkommitténs utredningar och betänkanden. 8. Valutafrågan. (19) 9. Järnvägsfrakternas reglering. (21) 10. Åtgärder till skydd mot s. k. valutadumping. (34) 11. Pappersindustriens produktionsförhållanden. [36] 12. Margarinindustriens utveckling. [40] 13. Den svenska kautschukindustriens utveckling. [38] 14. Huvuddragen av det svenska jordbrukets utveckling. [41] 15. Översikt av jordbrukets utveckling i vissa främmande länder. [42] 16. Den svenska järnhanterings utveckling. [52] 17. Den svenska glasindustriens utveckling. [53]

Utredning angående ett svenskt statslotteri. (24)
Betänkande och förslag ang. utbildningskurser inom tullverket. [23]
Åtgärder mot godsanhopning i tullpackhus m. m. [30]
Förslag till förordning ang. tullverkning och beskattning av maltdrycker m. m. [37]

Politi.

Betänkande och förslag rörande brandskyddsföreskrifter och ordnandet av brandväsendet inom riket. 7. [28]
Omorganisation av polisväsendet. [49]

Socialpolitik.

Utredning och förslag ang. vården av blinda. (30)
Byggnadsarbetsarsakkunnigas betänkande. 2. [2]
Förslag till reviderad lag om arbetstidens begränsning m. m. [33]

Fortsättning å omslagets sista sida.

Statens offentliga utredningar 1922.

Systematisk förteckning.

(Siffrorna inom parentes hänvisa till den kronologiska förteckningen för januari—mars 1922. Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen från och med april 1922.)

Fortsättning från omslagets tredje sida.

Förslag till lag angående hyresregleringens avveckling. [56]

Hälsa- och sjukvård.

Förslag till allmän sjukhusstadga. [43]

Allmänt näringsväsen.

Betänkande med förslag till livsmedelslag. (4) Bihang 1 till d.o. (5) Bihang 2 till d.o. (6)

Patentlagstiftningskommitténs betänkande. 7. Förslag till lag om rätt till tidnings eller tidskrifts titel m. m. [9]

Statsmakterna och bränsleanskaffningen under krigsåren. [14]

Mellanhandssakkunniges betänkande. [20]

Fast egendom. Jordbruk med binärningar.

Betänkande angående förvaltningen av kronans jordbruksdomäner. (2)

Jordkommissionens betänkande. 1. Förslag till lag ang. rätt att förvärva och besitta fast egendom. (8)

4. Om bildande av nya jordbruk. [47] 5. Redog. för resultatet av vissa enquetes i jordfrågan. [48]

Betänkande rörande fiskerinäringsens främjande. [7]

Om lappskattelandsinstitutet. [10]

Förslag till vissa ändringar i bestämmelserna rör. jakt och fågelskydd. 2. [16]

Det svenska lantbrukets produktionskostnader. 1. Bokföringsåret 1919—1920. [18]

Betänkande med förslag angående arrendators rätt till ersättning för elektrisk anläggning. [19]

Kolonisationskommitténs betänkande 1922. [22] Bilaga till d.o. [32]

Förslag till författningar angående handel med och import av utsädesfrö ävensom till omorganisation av frökontrollverksamheten m. m. [25]

Redogörelse för de eklelesiastika boställena. 5. Värmlands län. [27]

Odlingsorganisationens verksamhet. [45]

Vattenväsen. Skogsbruk. Bergsbruk.

Betänkande ang. statens övertagande av förädlingsverksamheten betr. avkastningen från statens skogar. (28)

Industri.

Klimatets inverkan på byggnader vid västkusten. (4)

Handel och sjöfart.

Betänkande rör. lönereglering vid lots- och fyrstaden. (20)

Kommunikationsväsen.

Betänkande om ostkustbanan. (18)

Järnvägsstyrelsens yttrande över d.o. (23)

Ostkustbanekommitténs promemoria med anl. av järnvägsstyrelsens yttrande. (27)

Järnvägsstyrelsens erinringar med anl. av ostkustbanekommitténs promemoria. (31)

Järnvägsstyrelsens skrivelser till Kungl. Maj:t den 28 april och 5 maj 1922. [3]

Utredning rörande den s. k. Nyköpings kanal. [24]

Förslag till förordning om motorfordon. [39]

Bank, kredit- och penningväsen.

1921 års fastighetskreditsakkunniga. Betänkande 1. [35]

Försäkringsväsen.

Kyrkoväsen. Undervisningsväsen. Andlig odling i övrigt.

Skolkommissionens betänkande. 1: 1—2. Grunder för en ny läroverksorganisation. (33) 2. Historiska översikter m. m. (29) 3. Statistiska utredningar. (32) 4. Det högre skolväsendet i utlandet. (1)

Förslag till om- och tillbyggnad av Kungl. biblioteket. (7)

Betänkande ang. Chalmerska institutets omorganisation. (12)

Ortnamnen i Värmlands län. 7. (22)

Betänkande med förslag till förändrad kyrklig indelning och organisation i Skåne. [5]

Utredning ang. statsunderstöd för idrottens främjande. [8]

Betänkande med förslag till lag ang. kulturminnervård. 1. Historik etc. samt bilagor. [11] 2. Förslag och motiv. [12]

Högskolornas löneregleringskommittés betänkanden. 2. Fackhögskolor och övriga vetenskapliga anstalter. [13]

Betänkande och förslag rörande det akademiska befordringsväsendet. [17]

Supplement nr 1 till Sveriges familjenamn. [31]

Förslag rör. förskaffande av lik för den anatomiska undervisningen. [57]

Försvarsväsen.

Utredning rörande understöd åt ånkor eller manskap vid armén och marinen. (9)

Betänkande angående officerskårens vid flottan rekrytering och utbildning. (14)

Tillägg till bet. betr. förrädsverksamheten vid marinen. [6]

Flottans skolsakkunnigas betänkande 3 angående skolreglemente för flottan. [29] 4 angående undervisningsplan för skolor och kurser vid sjömanskåren. [51]

1920 års krigslagstiftningskommittés betänkande. [34]

Förslag om upprättande av ett under K. Arméförvaltningens sjukvårdsstyrelse lydande statsapotek. [54]

Bokföringen vid försvarsförvaltningen. [55]

Utrikes ärenden. Internationell rätt.